

પ્રસિદ્ધકર્તા,
શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

શ્રી ચંપકશ્રેષ્ઠીનું ચરિત્ર

ભાવનગર.

પ્રસ્તાવના

ઊત્તમ મનુષ્યો-ગમેતો તે સાધુ હોય અથવા શ્રાવક હોય, પુરૂષ હોય અથવા સ્ત્રી હોય તેઓના જન્મ ચરિત્રથી જન મંડળને અતિશય લાભ થાયછે; કારણ કે તેવા મનુષ્યો જેવું આચરણ કરેછે તે પ્રમાણે અન્ય જનો વર્તે છે; તેવા પુરૂષોએ જે માર્ગનું અનુકરણ કર્યું હોય, તેઓએ જે જે બાબતને પ્રમાણ માની હોય, તેઓના મુખમાંથી. જે વચનો નીકલ્યાં હોય તે પ્રમાણે ઇતર મનુષ્યો અનુકરણ કરે છે અને તેવીજ બાબતને પ્રમાણ માનેછે. કોઈ પણ મનુષ્યને તેના કોઈ પણ આચરણ વિશે સવાલ કરતાં ઊત્તરમાં મુખ્ય પુરૂષના અથવા પૂર્વ પુરૂષના તેવા આચરણનું દ્રષ્ટાંત આપે છે. વર્તમાનમાં પણ જનમંડળમાં મુખ્ય ગણાતા મુનિ મહારાજા-અથવા, શ્રાવકોના આચરણ ઉપર સર્વે માણસો દ્રષ્ટિ રાખે છે અને તેનુંજ તેઓ 'અનુવર્તન' કરેછે. વૃદ્ધ શાંતિમાં પણ 'महाजनो येनगतः सपंथाः' મહાજનો જે રીતે પ્રવર્ત્યા તેજ માર્ગ એવું વચન છે-તે ઉપરથી પણ એમજ જણાય છે કે ઉત્તમ પુરૂષોએ જે માર્ગ ગ્રહણ કર્યો અથવા જેજે આચરણ તેઓએ કર્યા તે પ્રમાણે બીજાઓએ 'અનુસરવુ'. એમ શ્રેષ્ટ પુરૂષોનાં જન્મચરિત્રો એજ બીજા મનુષ્યોને અનુકરણ કરવામાં મુખ્ય સહાયક છે.

વ્યાખ્યાનાવસરે પણ ગુરૂ મહારાજાના મુખ થકી વંચાતા અધ્યાત્મિક, ક્રિયા સબંધી, આચાર સંબંધી અને વૈરાગ્યમય વિષયો ઉપર ધ્યાન રાખી. તેનુ લક્ષ

પૂર્વક મનન કરનાર વિરલા મનુષ્યો હોય છે, પરંતુ જ્યારે કોઈ મહાન પુરૂષના જીવનચરિત્રની કથા વંચાય છે ત્યારે તે શ્રવણ કરવામાં સમજુ અણસમજુ સર્વે મનુષ્યો લક્ષ આપે છે. સ્ત્રીઓ જેનો બોહોળો ભાગ હાલ સમયે જ્ઞાન પ્રાપ્તિથી વિરક્ત હોય છે, તેઓને પણ રાસાદિ કથાત્મક વિષયો શ્રવણ કરવાને એકત્ર થએલી ઠામઠામ જોઇએ છીએ. ઓળીના દિવસોમાં નવપદના આરાધનથી શ્રેષ્ટતર સુખને પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીપાળ કુમારનું રાસ રૂપ જન્મ ચરિત્ર સાંભળવાને સ્થળે સ્થળે મનુષ્યો એકઠા થાય છે, એમ દરેક મનુષ્યને ઊત્તમ પુરૂષનાં જીવનચરિત્ર સાંભળવામાં અથવા વાંચવામાં વિશેષ પ્રીતિ હોય છે અને તેથી તેઓ લાભ પણ પ્રાપ્ત કરી શકે છે; કારણ કે પ્રીતિથી શ્રવણ કરેલા, અથવા વાંચેલા વિષયો. મનુષ્યને જરૂર બોધ કર્ત્તા થાય છે. પ્રથ્વી ચંદ્ર મહારાજા કેવળ જ્ઞાન પામ્યા ત્યાં સુધીનું તેમનું ચરિત્ર શ્રવણ કરવાથી ગુણચંદ્ર કુમારને વિવાહ મંડપમાં કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હતું. એ પ્રમાણે દરેક મનુષ્યો ઊત્તમ પુરૂષોનાં ચરિત્ર શ્રવણથી કર્મ મુક્ત થાય છે.

કોઈ પણ મનુષ્યને હરેક વિષય ઉપર ઊપદેશ અથવા શિખામણ આપતી વખતે ઉપદેષ્ટાએ દ્રષ્ટાંત આપી તે વાત તેના મનમાં ઠસાવવી જોઇએ છે; કારણ કે વ્રત નિયમ પાળવા, અથવા વૈરાગ્યાદિ ગ્રહણ કરવા સંબંધી નીરસ વિષયો ઉપર પ્રીતિ ધરાવે એવા જ્ઞાની જનો તો થોડા હોય છે, પરંતુ જ્યારે તે વિષય સંબંધી કોઈ ઊત્તમ પુરૂષના ચરિત્રનું દ્રષ્ટાંત આપી 'ઉપદેશ, વિષયને' રસીક કરે છે ત્યારે શ્રોતાજનના

હૃદયમાં તે વાત ઠસે છે અને તેથી કાર્ય સિદ્ધિ થાય છે. વૈરાગ્ય યુક્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરતી પોતાની આઠ સ્ત્રીઓને સમજાવવાને. જંબુકુમારે આઠ કથાઓ કહી તેઓને પ્રતિ બોધી હતી અને તેઓના પરસ્પર કથાત્મક વાદ વિવાદ શ્રવણ કરીનેજ ચોરી કરવા આવેલ પ્રભવ ચોર પણ પાંચશે ચોર સાથે 'પ્રતિબોધ' પામ્યો હતો એવી રીતે ઉપદેશ વિષય કથવામાં અને લખવામાં પણ મહાન પુરૂષના ચરિત્રો એજ વધારે 'લાભ કર્તા' અને 'બોધ કર્તા' છે.

એવું વિચારીને પૂર્વાચાર્યોએ તે સમયને અનુસરી અનેક ઊત્તમ મનુષ્યનાં જન્મ ચરિત્રો સંસ્કૃત અને માગધી. ભાષામાં રચેલાં છે; જે દરેક શુભ કૃત્યો સંયુક્ત હોવાથી, તે વાંચી મનુષ્યને. તેવાં કૃત્ય કરવાનો બોધ થાય છે. પ્રાચીન સમયમાં તે ભાષાના અભ્યાસ કરનારા ઘણા મનુષ્યો હોવાથી પૂર્વાચાર્યોની કૃતિ સફળતાને સંપૂર્ણ રીતે પામતી, પરંતુ કાળાંતરે તેવા અભ્યાસીઓની અછત થઈ અને તેથી સંસ્કૃત અને માગધીમાં રચાએલાં ચરિત્રો વાંચવાનો અભાવ થવા લાગ્યો ત્યારે તે સમયના. આચાર્યોએ લોકોની ચરિત્ર ગ્રંથો ઉપર તેવીજ રૂચિ રહે એ હેતુથી તેવાં તેવાં ચરિત્રો પદ્યાત્મક રાસ રૂપે રચ્યાં, જે વાંચવા અને સાંભળવા ઉપર થોડી ઘણી પણ આજ પર્યંત લોકોની વૃત્તિ આપણે જોઇએ છીએ.

અર્વાચીન સમયમાં જ્યારથી દેશમાં ઇંગ્રેજી પદ્ધતિને અનુસરી વિદ્યા ભણવાનો પ્રસાર થયોછે ત્યારથી તે રીતે કેળવણી લેનારાઓનો રાસ વગેરે વાંચવા ઉપર શોખ ઓછો થતો જાય છે. અને બીજી રીતની

કેળવણી બંધ થઇ, તેથી ચરિત્ર ગ્રંથોની જેવી જરૂર જાણી આચાર્યોએ રાસ વિગેરે રચેલા તેવો લાભ થતો નથી. પરંતુ ઉપરના સઘળા કારણોથી વિચાર કરતાં લોકોને બોધ પામવા માટે ચરિત્ર ગ્રંથોની તો અવસ્ય જરૂર છેજ તો તે જરૂર પુરી પડે તેટલા માટે હાલના સમયને અનુસરીને સંસ્કૃત અથવા માગધી ભાષામાં રચાએલાં ઊત્તમ પુરૂષોનાં ચરિત્રોનાં શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં ભાષાંતર થઇ પ્રસિદ્ધ થવાની આવસ્યકતા છે. 'દેવપ્રભ સૂરિંકૃત' પાંડવ ચરિત્ર અને 'હેમ ચંદ્રાચાર્ય કૃત' રામચરિત્ર જેવા અદ્ભુત ચરિત્ર ગ્રંથો, જે કે સંસ્કૃતમાં હતાં તેનો હાલના વખતમાં કોઈ પણ મનુષ્ય લાભ લઇ શકતા નહી પરંતુ જયારથી તે ચરિત્રોનાં ભાષાંતર થયાં ત્યારથી આપણે ઘણા મનુષ્યોને તે વાંચતાં જોઈએ છીએ, એટલુંજ નહી પણ ન વાંચી જાણે એવા મનુષ્યો પણ કોઇની પાસે વંચાવી શ્રવણ કરે છે. જેથી તેઓ સર્વે વાંચવાનો અને શ્રવણ કરવાનો લાભ લઈ શકે છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ પોતાના ધર્મની ઉપર રૂચિ વાળા થાય છે, પોતાના વર્તનમાં સુધારો કરી શકે છે અને ઊત્તમ પુરૂષોના ગુણ શ્રવણથી શુભ કર્મ ઉપાર્જન કરી સારી સ્થિતિને પામે છે.

ચરિત્ર ગ્રંથોની આવી જરૂર અને તેથી થતા અક્ષય્ય લાભ જાણી, આ સભાએ તેવા ચરિત્ર ગ્રંથોના સારી રીતે ભાષાંતર કરાવી મુદ્રાંકિત કરાવવાનો વિચાર રાખ્યો છે. જેમાં આ ચંપક શ્રેષ્ઠીનું ચરિત્ર એ પ્રથમ યત્ન છે. પ્રથમ યત્ન હોવાથી, તથા આ ચોપડી સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતાં જૈન ધર્મ પ્રકાશના

ગ્રાહકોને ભેટ તરીકે આપવાની તાકીદ હોવાથી તેને ધારવા પ્રમાણે સુશોભિત કરી શક્યા નથી તો પણ બનતા યત્નથી લોકોને રૂચિકર થઈ પડે એ હેતુને લક્ષમાં રાખ્યો છે. હવેથી જે જે ચરિત્રોનાં ભાષાંતર બહાર પાડવામાં આવશે તેને શુદ્ધ ભાષાથી અને સારી રસિકતાથી વધારે અલંકૃત કરવાનો યત્ન ક- કરવામાં આવશે, જેથી વાંચનારના ચિત્તમાં ધર્મનો અંકુર સ્ફુરતાને પામી વૃદ્ધિમાન થાય.

3553

સભાનો ટુંક વૃતાંત.

સંવત ૧૯૩૭ માં ભાવનગરના બેત્રણ યુવાન મિત્રના હૃદયમાં સભા બાંધવાનો વિચાર ઉદય થયો. એ સમયે જૈન સમુદાયમાં એક પણ સભા નહતી. પોતાના વિચારને અનુસરીને તેઓએ પવિત્ર શ્રાવણ માસમાં આ जैनधर्म प्रसारक सभा બાંધી. શરૂઆતમાં બાર સભાસદો હતા. સાત વ્યસનાદિ દુરાચરણોનો ત્યાગ કરે, તેજ સભાસદ થાય. એવા પવિત્ર નિયમને લીધે સભાનું બંધન દ્રઢ થયું. જેનાં ફળ વર્તમાનમાં સ્વધર્મી જનોને દ્રષ્ટિગોચર થાયછે.

પ્રથમથીજ દરેક સભાસદની પાસેથી ચાર આના પ્રમાણે દર મહિને લવાજમ લેવાનો ઠરાવ રાખેલો છે અને તેમાંથીજ મકાનભાડુ વિગેરે ખરચ કરવામાં આવેછે.

ત્યારપછી એક બે વર્ષમાં સુભાષિત સ્તવનાવળી નામની ચોપડીના બે ભાગ સભા તરફથી બહાર પાડવામાં આવ્યા તેની અંદર જે નફો પ્રાપ્ત થયો તે અને બીજું સભાસદોએ પોતાનું ફંડ કરી. સભાને માટે જૈનધર્મની એક લાઇબ્રેરી કરી અને તેમાં છપાવેલા પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો. પછી સંવત ૧૯૪૧ માં સભાના એક સભાસદનું દેહત્યજન થવાથી તે પુસ્તકશાળાનું તેના સ્મરણાર્થે દુલભજી પુસ્તકાલય. એવુ નામ સ્થપન કરવામાં આવ્યું. અને તેમાં તેઓના પિતા વિગેરે બીજા સભાના હિતસ્વી ગૃહસ્થો તરફથી ત્રણસે ચારસે રૂ-

પીઓનો આશ્રય મળ્યો. જેથી ધીમે ધીમે પુસ્તકાલય સારી સ્થિતિમાં આવતું ગયું.

તેજ વર્ષમાં સભા તરફથી 'દેવ દ્રવ્ય નિબંધ' એ નામની ચોપડી બહાર પાડવામાં આવી તેમજ ચૈતર સુદ પુનમથી 'જૈનધર્મ પ્રકાશ' એ નામનું ચોપાનીયું બહાર પાડવામાં આવ્યું. જે અદ્યાપી પર્યંત સ્વધર્મીજનોની સારી સેવા બજાવેછે. એ શિવાય. 'સમકિત સલ્યોદ્ધાર' નામની ઢુંઢકમત ખંડનની ચોપડી પણ તેજ વર્ષમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી.

સંવત ૧૯૪૨ માં સભા તરફથી મુનિ મહારાજાઓને અને જૈનબંધુઓને અભ્યાસ કરવા માટે જૈન સંસ્કૃત પાઠશાળા સ્થાપવામાં આવી. જૈન સમુદાયમાં વિદ્યાભ્યાસ ઉપર પ્રીતિ ઓછી હોવાથી તથા સંસ્કૃત ભણનારા બાળકોની સંખ્યા ઘણીજ ઓછી હોવાથી સભાએ ધારેલો સંપૂર્ણ લાભ એ કામમાં મેળવ્યો નથી તોપણ મુનિ મહારાજાઓને મળતો લાભ તથા બેચાર ભણનારાઓથી સંતોષ માની સભા તરફથી એ કામ આજપર્યંત અખંડ ચલાવવામાં આવેછે.

એ પ્રમાણે સભા તરફથી થતા સુકાર્યો ને સભાની દિવસાનું દિવસ ચઢતીકળા જોઇને બીજા નવા સભાસદો એમાં દાખલ થતા ગયા, જેની સંખ્યા વર્તમાન સમયે ચોવીશની છે. એ સિવાય મુંબઈ, સુરત, ભરૂચ, વડોદ્રા, અને ધોરાજી વિગેરે શહેરોમાં આ સભાની શાખાઓ સ્થાપન કરવામાં આવેલી છે.

બે વર્ષથી જૈનધર્મની અંદર છપાતી સઘળી ચોપડીઓ કમીશનથી પ્રસિદ્ધ કર્ત્તાઓ તરફથી સભામાં વેચવા મુકવામાં આવે છે. અને સભા તરફથી તે બાબતનો વ્યવહાર સારી રીતે ચલાવવામાં આવે છે એટલે જૈનધર્મી બંધુઓને મુદ્રાંકિત થએલી જે જે ચોપડીઓ જોઈએ તે સઘળી એકજ સ્થળે મળવાની સગવડ થઈ છે.

સભા તરફથી વારંવાર જાહેર સભાઓ કરી ધર્મ વૃદ્ધિને માટે સારાં સારાં ભાષણો આપવામાં આવે છે. ચોપાનીઆના ગ્રાહકોને જૈન પંચાંગ તથા બીજી ચોપડીઓની ભેટ આપવામાં આવે છે. અને એવા બીજા ઘણા લાભો સભા તરફથી જૈનબંધુઓને મળે છે.

હાલમાં સભાએ ભાવનગર શહેરમાં એક જૈન વિદ્યાશાળા સ્થાપવાનો વિચાર રાખ્યો છે. જે કે ઘણું કરી થોડા દિવસમાં બર આવશે. આ પ્રમાણે સભાનો ટુંક વૃતાંત વાંચનાર સજ્જનોને વિદિત થવા માટે લખ્યો છે. જે વાંચવાથી સર્વે જૈન બંધુઓના લક્ષમાં આવશે કે આ "શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા" એ પોતાની સાત આઠ વરસ જેટલી ટુંકી કારકીર્દીમાં જૈન વર્ગને લાભકારક ઘણાં કાર્યો કરેલાં છે એટલુંજ નહીં પરંતુ સર્વે જૈનબંધુઓની સમદૃષ્ટિ અને શુભકાર્યની વૃદ્ધિ થવાની ઉત્કંઠા વિદ્યમાન રહેશે તો દિવસાનુદિવસ બીજાં પણ અનેક ધર્મકાર્યો સભા તરફથી કરવામાં આવશે. તથાસ્તુ.

શ્રી ચંપક શ્રેષ્ટિનું ચરિત્ર.

શ્રી મન્મહાવીર ભગવંત ચરમ તીર્થંકરે ભવ્ય જીવોના ઉપગારને નિમિત્તે તેમજ આ અનેક પ્રકારના દુ:ખરૂપ તરંગોએ પ્રપુરિત સંસાર સમુદ્રનો પાર પામવાનો અદ્વિતિય સાધનરૂપ, ચાર પ્રકારના ધર્મનું બારે પર્ષદાઓની સમક્ષ—સુવર્ણ, રત્ન અને રૂપ્યમય સમવસરણને વિષે—યથાર્થ સ્વરૂપ પ્રદર્શિત કરેલું છે. દાન, શિયલ, તપ અને ભાવના એ પ્રકારના ધર્મને વિશે આદ્યમાં દાન ધર્મનો ઉપદેશ દ્વારા પ્રગટ કર્યો છે. દાનધર્મ સર્વ ધર્મને વિષે શિરોમણી છે. તીર્થંકર ભગવંત પણ દિક્ષા અવસરે પ્રથમ એ દાનધર્મનો જ સ્વીકાર કરીને સાંવત્સરિકદાન આપેછે. દાનના દશ પ્રકારછે તેમાં મુખ્ય પાંચ છે. સુપાત્રદાન, અભયદાન, અનુકંપાદાન, કિર્તિદાન અને ઉચિતદાન એ પાંચ દાનમાં અભયદાન અને સુપાત્રદાન એ બે સર્વોપરીછે તેમાં પણ સુપાત્રદાનને જૈનશાસ્ત્રકારોએ સર્વોત્કૃષ્ટ માનેલું છે અને તેનું ફળ યાવત મોક્ષપ્રાપ્તિ છે.

સુપાત્રદાનનું આરાધન કરીને અર્થાત્ સુપાત્રદાન દઇને અનેક ભવ્ય પ્રાણીઓએ પરમપદની પ્રાપ્તિ કરેલીછે તેને માટે જૈનશાસ્ત્રોમાં ભરત ચક્રવર્તીથી પ્રારંભીને શાલીભદ્ર શ્રેષ્ટિ પુત્ર પર્યંત બેસુમાર દ્રષ્ટાંતો વિદ્યમાન છે. સુપાત્રદાનનું મુળસ્વરૂપ જૈન વાણીનું સમ્યક્ પ્રકારે આરાધન કરનાર, પંચાચારનું પ્રતિપાળન કરનાર અને પંચ મહાવ્રતને ધારણ

કરનાર મુનિમહારાજને ત્રીકરણ શુદ્ધિએ કરીને અન્ન પાનાદિકનું દાન દેવું તેજ છે. અને તેથી ઉત્તરોત્તર સર્વોત્કૃષ્ટ સુખની પ્રાપ્તિ થાયછે. એ નિ:સંદેહ છે. એ અત્યુત્તમદાન ધર્મની અંતર્ગતના સુપાત્રદાન ઉપર એક મહાકવિએ આ चंपक श्रेष्टिनु चरित्र. ગદ્યબંધ બનાવેલું છે તેનું ભાષાંતર સુપાત્રદાનની મહત્વતા દર્શાવવાના હેતુથી કરીને જૈન વર્ગની સમક્ષ મુકીએ છીએ.

કથારંભ*

અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રના મધ્ય ભાગને વિષે રહેલા સર્વોત્કૃષ્ટ સંપત્તિએ સંયુક્ત આ જંબુદ્વીપને વિષે દક્ષિણ દિશાએ ભરત નામે ક્ષેત્ર છે. તેના વૈતાઢ્ય પર્વત અને ગંગા સિંધુ નદીવડે કરીને છ ભાગ થયેલા છે તે માંહેના મધ્ય ખંડમાં ચંપા નામે અતિ સુશોભિત નગરી છે. તેમાં દરેક પ્રકારના વ્યાપારીઓને માટે પૃથક પૃથક ચહુટાઓછે. સૌગંધિક, ગાંધિક, તાંબુલિક, કાદંબિક, સુવર્ણકાર, સૌવર્ણીક, માણિકયવર્ત્તક, નાણાવર્ત્તક, સુખભક્ષિકાકાર, કણાપણિક, દૂષ્યક, ચર્મકાર, કાંસ્યકાર, માળાકાર, મણિકાર, સૂત્રધાર, લોહકાર, ઘૃતાપણિક, તૈલક, સૌત્રિક, કાર્પાસિક, ભાંડશાળિક, કાષ્ટશાળિક, રજક, વિજ્ઞાનશાળિક, તંતુવાયક વિગેરે ચોરાશી ચતુષ્પથ અતિ રમણિક છે.

તે નગરમાં સામંતપાળ નામે ન્યાય ગુણાલંકૃત નૃપતિ છે અને વૃદ્ધદત્ત નામે વ્યવહારી છન્નુ ક્રોડ સોનૈયાની અખંડ રિદ્ધિએ કરીને સંયુક્ત છે. તે શ્રે-

ઠ અતિ કૃપણ હોવાથી પૂર્વોક્ત દ્રવ્ય, અભિષ્ટપુરક દેવની પેઠે, દેવ સ્થાનકને વિષે રાખીને તેની નિરંતર પુજા કરેછે. દર વર્ષે જયારે અનુકુળ સમય હોય છે ત્યારે ધાન્ય, ઘૃત અને તૈલાદિકનો સંગ્રહ કરીને તેનો વ્યાપર કરવાથી બહુ મુલ્ય મુક્તાફળ અને રત્નાદિકની સંપત્તિ ઉપાર્જન કરેછે. તોપણ દેવ પુજા ગુરૂભક્તિ, સાધર્મીકવાત્સલ્ય અને અતિથિ સત્કારાદિક સુકૃત્યના રહિતપણાથી પોતાના મનુષ્યજન્મને વ્યર્થ કરેછે. આવા કૃપણને માટે શાસ્ત્રકાર કહેછે કે "જેના ઘરમાં પ્રાહુણાનો પ્રવેશ નથી અને સાધર્મીનું આવાગમન નથી તેને જીવતાં રોવાનું અને તેના મરણથી મંગળીક થાય છે."

એકદા પાછલી રાત્રીએ તે શેઠ પોતાના શયન ગૃહમાં સુતોછે અને પોતાની કૃપણતાનો અનુભવ કરતો જાગ્યા કરેછે તેવામાં "આ લક્ષ્મીનો જે ભોગવનાર છે તે અવતર્યો છે" એવી અદૃષ્ટ વાણી તેણે સાંભળી. અને વિચારવા લાગ્યો કે અહો! આ શું? અરેરે! આ મારી અગણિત દોલતનો ભોક્તા શું મારા અપુત્રપણાથી બીજો થશે? આવી રીતે પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો. એવી વાણી તેણે ત્રણ દિવસ સુધી નિરંતર રાત્રીએ સાંભળી તેથી અત્યંત ખેદ યુક્ત થઇને તેણે એક દિવસ પોતાની ગોત્ર દેવીની પુજા કરીને તેની સમિપે ડાભના સંથારા ઉપર ઉપવાસ કરીને બેઠો. સાતમે ઉપવાસે દેવી પ્રગટ થઇને બોલી—"હે શેઠ! તેં સાંભળ્યું છે તે અદૃષ્ટ વચન સત્ય છે. તારી લક્ષ્મીનો ભોક્તા અવતરી ચુકયોછે. શું કરૂં મારો પણ તેમાં ઉપાય નથી.

કેમકે ભવિતવ્યતા બળવાન છે.”

શેઠે પુછ્યું—“ હે કુળદેવિ ! જો તેમજ છે તો તે ક્યાં અવતર્યોછે ? દેવી બોલી—“ કાંપીલ્યપુર નગરે ત્રિવિક્રમ નામે શ્રેષ્ઠિના ઘરમાં પુષ્પશ્રીનામની દાસીની કુક્ષીમા ઉત્પન્ન થયો છે.” આ પ્રમાણે કહીને દેવી અદ્રશ્ય થઇ. શેઠ પણ બીજે દિવસે પારણું કરીને પોતાના લઘુ ભ્રાત સાધુદત્તની સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો. દેવીએ કહેલું સર્વે તેને કહી બતાવ્યું. સાધુદત્ત બોલ્યો—“ હે બાંધવ ! જો દેવીએ આ પ્રમાણે કહ્યું તો તે સત્યજ છે. ભવીતવ્યતા બળવાન છે માટે હવે તું વિખવાદ ના કર કેમકે એમાં કોઈનો કાંઇપણ ઉપાય ચાલતો નથી.” વૃદ્ધદત્ત બોલ્યો—વત્સ ! જો કે ભવીતવ્યતાનો નાશ થતો નથી તોપણ પુરૂષે પુરૂષાકાર જે ઉદ્યમ તેનો ત્યાગ ન કરવો. “ પુરૂષાકારની શ્રેણિ પ્રાપ્ત થયે ભવિતવ્યતા પણ અન્યથા થાયછે.” કહ્યું છે કે—

> उद्यमं सांहसं धैर्यं बल वुद्धि पराक्रम :
> षडे ते यस्य विद्यंते तस्य दैवोपि शंक्यते ॥ १ ॥

“ ઉદ્યમ, સાહસ, ધર્ય, બળ, બુદ્ધિ અને પરાક્રમ એ છ જેને વિદ્યમાન છે તેની દૈવ પણ શંકા કરેછે.”

સાધુદત્ત બોલ્યો—હે બાંધવ ! દૈવના વશે કરીને ભવીતવ્યતાને અન્યથા કરવા માટે જો ઇંદ્ર પણ ઉદ્યમ કરે તો તેથી ક્લેશજ થાય છે. વાંચ્છીતની સિદ્ધિ થતી નથી. કહ્યું છે કે—

> दैव मुछंध्ययत्कार्यं क्रियते फल वन्नतत्
> सरांभश्चातके नात्तं गलरंध्रेण निर्गतं ॥ १ ॥

"દૈવનું ઉલ્લંઘન કરીને જે કાર્ય કરીએ તે ફળદાયકને થતું નથી. સરોવરનું 'ચાતક પક્ષીએ' પાણી પીધું તો ગળાના દ્વારથી નીકળી ગયું."

આ ભવીતવ્યતાના બળવત્તરપણા ઉપર કથા સાંભળ—

રત્નસ્થળ નામે નગરમાં રત્નસેન નામેરાજાછે. તેનો પુત્ર બહોંતેર કળામાં પ્રવીણ રત્નદત્તનામેછે. રાજાએ કુમારને યોગ્ય કન્યાનું અવલોકન કરવા સારૂ કુમારના રૂપ વડે અલંકૃત પટ્ટીકા ચીત્રાવી તેને તથા જન્મ પત્રિકા લઇને સોળ સોળ મંત્રીઓને ચારે દિશાઓ તરફ મોકલ્યા. તેઓમાંના ત્રણ તેને યોગ્ય કન્યાનેન પામવાથી કેવળ વૃથા પ્રયાસ અનુભવીને પુર્વાદિ ત્રણે દિશાઓ તરફથી પાછા વળ્યા. નાટક કરવાને વખતે નૃત્યના તાળને વિસ્મૃત થવાથી જેવો નૃત્યકારને ખેદ પ્રાપ્ત થાય તેવા ખેદને પામી તેઓ પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માનતા સતા પોતાને નગરે આવ્યા.

હવે જે સોળ મંત્રીઓ કૌબેરી (ઉત્તર) દિશા તરફ ગયા હતા તેઓ ભમતા ભમતાં ગંગા નદીના તટ ઉપર ચંદ્રસ્થળ નામના નગરે પહોચ્યા. ત્યાં ચંદ્રસેન નામે રાજા છે તેની ચંદ્રાવતી નામે કન્યા ચોસઠ કળાએ કુશળ અને દીવ્યરૂપનું પાત્ર છે. મંત્રીઓએ ચંદ્રસેન રાજાની સમીપે જઇને રાજકુંવરના રૂપની પટ્ટીકા તથા જન્મ પત્રિકા બતાવી. રાજાએ પોતાની પુત્રીને બોલાવી અને તે બંનેની યથાર્થ યોગ્યતા દીઠી તેથી તરતજ જ્યોતિષિઓને લગ્ન ગ્રહણ કરવાને માટે બોલાવ્યા. તેમણે બાર વર્ષ પર્યંત અવલોકન કરીને રાજાને કહ્યું કે હે રાજે-

દ! આજથી સત્તરમે દિવસે જેવું શ્રેષ્ટ લગ્ન છે તેવું બાર વર્ષમાં કોઇ દિવસે નથી. રાજા બોલ્યો— વર દુર રહ્યો અને લગ્ન પાસે આવ્યું. માટે અહીં શો ઉપાય કરવો. મંત્રીઓ બોલ્યા—હે રાજન્! રકતવર્ણની પવનવેગા સાંઢડીને મોકલીને એકલા કુમારનેજ અહીંઆ લાવીએ. રાજાએ તે વાત કબુલ કરીને પવન વેગા ઉષ્ટ્રિકાની સાથે તે મંત્રીઓને મોકલ્યા. પાંચ દિવસે તે પોતાને નગરે પહોચ્યા. રત્નસેન રાજા કન્યાના રૂપપટ્ટને જોઇને બહુજ હર્ષીત થયો અને કુમારને તેજ મંત્રીઓની સાથે સાંઢણી ઉપર બેસાડીને મોકલવાની તૈયારી કરી.

હવે તેજ સમયે લંકા નગરીને વિષે રાવણ નામે રાજા વિદ્યમાન છે. ત્રણ ખંડની રિદ્ધિએ તે સંયુકત છે. અગણિત લશ્કર છે અને ઇંદ્રાદિક દેવતાઓ લોક પાળક સહીત તેની સેવા કરે છે. એકદા તેણે નિમિત્તિયાને પુછ્યું " મારૂં મૃત્યુ કોનાથી થશે ? " તે બોલ્યો " હે દશાનન ! રામ લક્ષ્મણના હાથથી તારૂં મૃત્યુ થવાનું છે અને તે અયોધ્યા નગરીને વિશે દશરથ રાજાના પુત્ર થવાના છે. " રાવણ બહુજ ખેદ યુક્ત થઇને પોતાના મંત્રીઓની સાથે વિચાર કરવા લાગ્યો કે કોઇપણ પ્રકારે કરીને આપણે તે અન્યથા કરી શકીએ ? મંત્રીઓ બોલ્યા " ભાવી અન્યથા શી રીતે થાય ? કેમકે વિધિ ભાંગે અને વિધિ ઘડે તેમજ પાછાં ઘડેલાં ભાંગે. લોકો તરફડ્યા કરે અને વિધિ કરે તે થાય " રાવણ ગર્વ કરીને બોલ્યો કે— " અહ્હ હો ! ઉત્તમ સુરૂષોને વિધાતા શું કરી શકનાર છે. તેને તો પુરૂષાતનજ

પ્રમાણછે” નૈમિત્તિક બોલ્યો—રાજન્! એમ ન બોલો. સાંભળો આજથી સત્તરમે દિવસે ચંદ્રસ્થળ અને રત્નસ્થળ નગરના રાજાઓની પુત્ર પુત્રીનો સંગમ (વિવાહ) અવશ્ય થનાર છે અને વળી મધ્યાનેજ સમાગમ થનાર છે. તો તેવી નિશ્ચય વાર્ત્તાને ન થવા દેવાને તમે અથવા કોઈ બીજા કે તમારો શેવક કોઈપણ શક્તિમાન હોતો સજ્જ થાઓ. કેમકે નિશ્ચયે તે વાત વૃથા થનાર નથી. ત્યારપછી રાવણે તે વિધિ નિયોગને અન્યથા કરવાના હેતુથી ચંદ્રાવતી કન્યાનું અપહરણ કર્યું અને લંકામાં લાવ્યો. લાવીને રાવણે એક વિદ્યાદેવીને આદેશ કર્યો કે હે તિમિગિલી દેવી! દંતમય મહોટી મંજૂષાને વિષે ભક્ષ, પય, તાંબુળ તથા બીજી પણ ઉપયોગી વસ્તુઓ રાખીને તેમાં આ ચંદ્રાવતી કન્યાને રાખવી અને તમારે એક મોટું પર્વત પ્રાયરૂપ કરીને એ પેટી પોતાના વદન મધ્યે સ્થાપન કરીને ગંગા અને સમુદ્રનાસંગમના મધ્ય ભાગે જળના અંતરમાં સત્તર દિવસ સુધી રહેવું. તિમિગલી દેવી રાવણ રાજેંદ્રના આવા આદેશને પામીને તત્કાળ તે પ્રમાણે કરતા હવી. ત્યારપછી રાવણે વ્યંતર જાતિના તક્ષક જાતિના નાગ વિશેષને બોલાવીને આદેશ કર્યો કે—“ચંદ્રાવતી કન્યાના વિવાહને માટે સજ્જ થયેલા રત્નદત્ત કુમાર સમિપે જઈને તારે દંશ કરવો.” તેણે તરતજ તેમ કર્યું અને કુમાર બેશુદ્ધ થઇને પડ્યો. મંત્રવાદિઓએ સેંકડો પ્રકારની વિષ ચિકિત્સા કરી પરંતુ કિંચિત્ પણ ગુણ પ્રાપ્ત થયો નહીં. છેવટે મંત્રવાદીઓએ કહ્યું કે—વિષમૂર્ચ્છા શાસ્ત્રમાં છ માસ-

ની કહી છે માટે આ રાજકુમારને જળમાં મુકી દેવો પરંતુ અગ્નિસંસ્કાર કરવો નહીં. વિજ્ઞ પુરૂષોના આવાં વચનો શ્રવણ કરીને રાજાએ પુરૂષ પ્રમાણ એક પેટીને વિષે કુમારને મુકીને તે પેટી ગંગાનદિમાં વહેતી મુકી દીધી. તે પેટી જળમાં ભ્રમણ કરતી કરતી ભાવીના વશ થકી સત્તરમે દિવસે જ્યાં તિમિગિલી દેવી કુંવરી સંયુક્ત પેટીને રાખીને રહીછે ત્યાં ગંગા અને સમુદ્રના સંગમ સમીપે આવી. કહ્યુંછે કે—"પુરૂષ જેનું ચિંતવન પણ કરી શકતો નથી તે વિધાત્રા સહજમાત્રમાં કરેછે."

અહીંયાં તિમિગિલી પણ ભવિતવ્યત્તાના વશથી સત્તરમા દિવસને વિસ્મૃત થઈ ગઇ અને તે દિવસે એટલે લગ્નનાજ દિવસે, પ્રભાતકાળે આટલા દિવસ પેટીને મુખમાં રાખવાથી ખીન્ન થઈ સતી, એ પેટી સહીત ચાલવાને પણ અશક્ત થઇ જવાથી "હુમણા આ પેટીને એક મુહુર્ત્ત માત્ર બહાર કીનારે મુકીને ગંગાસાગરના સંગમને વિષે ક્રિડા કરૂં" એમ વિચાર્યું. અને પેટી મુખમાંથી બહાર કાઢીને સમીપના દ્વીપે મુકી. પેટીનું દ્વાર ઉઘાડીને કન્યાને કહ્યું—હે વત્સે! હું એક મુહુર્ત્ત સુધી અહીંયાં જળને વિષે ક્રિડા કરૂંછું તેટલો વખત તું પણ જળધિના તટ ઉપર ક્રિડા કર. આ પ્રમાણે કહીને તિમિગિલીદેવી ક્રિડા કરવા માટે દૂર ગઈ.

હવે ચંદ્રાવતી કન્યા પેટીમાંથી બહાર નીકળીને આમતેમ ફરેછે તેટલામાં પૂર્વોક્ત રાજકુમારવાળી મંજુષા પવને પ્રેરીત ત્યાં આવી. કન્યાએ કૌતુકે કરી ઉઘાડી એટલે અંદર વિષમુર્છિત રાજકુમાર સરખા

પુરૂષને દીઠો. તરતજ વિષાપહારી મણીએ જડાવ પોતાની અંગુળીગત મુદ્રીકા હતી તે કાઢીને તેના જળ વડે કુમારને સિંચન કર્યું. તેથી કુમાર સચેતન થઈ બેઠો થયો એટલે કુમરીએ પ્રથમ પટ્ટમાં આળેખેલું તેનું રૂપ જોયેલું હોવાથી અનુમાને કરીને એમ નિશ્ચય કર્યો કે—જરૂર આ રત્નદત્ત કુમાર છે. જેની સાથે પિતાએ મારા લગ્ન કરવાનું નિરધાર કર્યુંછે. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે કન્યા અત્યંત હર્ષિત થઈ તેમજ કુમાર પણ તેને ઓળખવાથી બહુજ હર્ષિત થયો. પછી પરસ્પર પોત પોતાની કથા કહી બતાવી અને કન્યાએ પોતાની ચતુરાઈવડે ગણત્રી કરીને કહ્યું કે આજેજ આપણા લગ્નનો દિવસ છે. તત્કાળ ગાંધર્વ રીતિએ કરીને તેમણે પરસ્પર પાણીગ્રહણ કર્યું.

यन्मनोरथशतैरगोचरा यत्स्पृशंति न गिरः कवेरपि
स्वप्नवृत्तिरपियत्रदुर्लभा लीलयैव विद धाति तद्विधिः

"સેંકડો મનોરથ વડે પણ જે અગોચર છે અને કવિની વાણી પણ જેનો સ્પર્શ કરતી નથી તેમજ સ્વપ્નવૃત્તિ પણ જ્યાં દુર્લભ છે તે વિધાત્રા લીલામાત્રે કરીને કરેછે."

પછી અનેક જાતિના સમુદ્રના તટ ઉપર પડેલાં આમળાના ફળ જેવડાં મુક્તાફળો અને રત્નો વિગેરેનો સંગ્રહ કરીને તિમિંગિલી દેવીને આવવાનો વખત થવાથી કુંવરીવાળી મંજુષાને વિષે બાંધેલી છે વસ્ત્રની છેડાછેડી જેની એવા તે બંને કુંમાર અને કુમરી પેઠા અને દ્વારપણ બંધ કર્યું. ક્ષણ વેળા થઈ એટલે તિમિંગિલી દેવી આવી અને પેટીનું દ્વાર બં-

ધ દેખીને પુછ્યું "હે વત્સે અંદર શું?" કન્યા બોલી—હે માતા! સુખેકરીને અંદર રહીછું. ત્યારપછી તે દેવી પૂર્વેલી રીતેજ પાછી પેટીને મુખમાં રાખીને જળને વિષે રહી.

અહીંયાં રાવણે સત્તરમા દિવસનો મધ્યાન્હકાળ વીત્યાપછી નિમિત્તિયાને બોલાવીને કહ્યું કે "મેં ભાવી એવું પણ તે વરકન્યાનું પાણીગ્રહણ થવા દીધું નથી અને તારૂં વચન અન્યથા થયું છે." આ પ્રમાણે કહીને સભાની ખાત્રી માટે તરતજ તે તિમિગિલી દેવીને બોલાવી અને તેણે સભાના મધ્યમાં મંજૂષા મુકી. જેવી તે મંજુષા ઉઘાડી અને અંદર જોયું તો દિવ્ય રૂપવંત ભર્ત્તારે કરીને સહિત અને જેના હસ્ત ઉપર નવીનજ કંકણ બંધન કરેલુ છે એવી તે ચંદ્રાવતી કન્યાને જોઇને રાવણ અત્યંત વિસ્મય પામ્યો. વરકન્યા બંનેએ પોત પોતાનું વૃત્તાંત કહી બતાવ્યું. રાવણે તેની વાત સાંભળીને નિશ્ચય કર્યો કે "ભાવી અન્યથા થતુંજ નથી."

પછી રાવણે નિમિત્તિયાનો સત્કાર કરીને તેને વિસર્જન કર્યો. કલત્ર સંયુક્ત કુમારને રાવણે મોકલેલા વિદ્યાધરોએ તેના પિતાની સમિપે મુકયો. તેના માતપિતા અને કુટુંબ પરિવાર પરમ આનંદ પામ્યો.

આ પ્રમાણેની કથા કહીને સાધુદત્ત નામે વ્યવહારી જ્યારે મૌન રહ્યો ત્યારે ઉપક્રમવાદી વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ઠિ બોલ્યો કે—તારા કહેવા પ્રમાણે ભાવી હોય તે બનેજ છે એમ કાંઈ એકાંત નથી. ઉપક્રમ જે ઉદ્યમ તે પણ પ્રમાણ છે. કહ્યુંછે કે—

उद्योगीनं पुरुष सिंह मुपैति लक्ष्मी,
दैवं हि दैव मितिका पुरुषा वदंति;
दैवं निहत्य कुरु पौरुष मात्मशक्त्या,
यत्ने कृते यदि न सिद्ध्यतिकोऽत्रदोषः

"ઉદ્યોગી એવો પુરૂષ સિંહ લક્ષ્મીને પામેછે. દૈવ દૈવ એવુંતો કુત્સિત પુરૂષોજ બોલ્યા કરેછે. માટે દૈવ ને ત્યાગ કરીને આત્મશકિતવડે ઉદ્યમ કરવો. યત્ન કર્યાછતાં પણ જો કાર્ય સિદ્ધિ ન થાય તો પછી અહીં કોને દોષ દેવાનો છે!" "તેવીજ રીતે ઉદ્યમ ઉપર દૃષ્ટાંત સાંભળ" વૃદ્ધદત્તે કહ્યું.

મથુરાનગરીને વિષે હરિબળ નામે રાજાછેઅને બહુ બુદ્ધિ નિધાન સુબુદ્ધિ નામે તેનો મંત્રી છે; અન્યદા સમકાળે એકજ લગ્ને રાજા અને પ્રધાન બંનેને પુત્ર થયા. રાજપુત્રનું હરિદત્ત અને મંત્રીપુત્રનું મતિસાગર નામ પાડયું. ષષ્ઠિજાગરણને દિવસે રાત્રીને સમયે વ્યંતરી સદૃશ આકારવાળી કોઈક સ્ત્રીને પોતાના ઘર થી નીકળતી દેખીને મંત્રીએ કોઇ પ્રકારાંતરથી તેને હસ્તવડે પકડી રાખીને કહ્યું "ભદ્રે! તું કોણ છે! "તે બોલી"હે મંત્રિ! વિધિ એવા પ્રસિદ્ધ નામ વાળી વ્યંતરી દેવી હું છું. અને બંને કુમારોના કપાળને વિષે અક્ષર લખવા સારૂ અહીંઆ આવી હતી. તે અક્ષરલખીને હવે જઊં છું". મંત્રીએ પુછયું—"ત્યારે તમે શું લખ્યું તે કહો?" તે બોલી—"આ રાજપુત્ર આખેટક કર્મનો કરનારો થશે અને પ્રતિદિવસે મૃગ આદિ એકજ જીવની પ્રાપ્તિ તેને થશે. આ પ્રમાણે રાજપુત્રના લલાટમાં લખ્યું છે. આ મંત્રી

પુત્ર કાષ્ટ વહન કરનારો થશે. અને દરરોજ એકજ કાષ્ટનો ભારો તેને પ્રાપ્ત થશે. આ પ્રમાણે મંત્રી પુત્રના લલાટે મેં લખ્યું છે." વ્યંતરીએ આ પ્રમાણે કહ્યા પછી મંત્રી બોલ્યો—હે વિધાત્રા ! તેં આ બંનેના કુળને અનુચિત એવું કેમ લખ્યું ? વિધાત્રા બોલી હે મંત્રિ ! એવાજ પ્રકારની એ બંનેની ભવિતવ્યતા છે જે કે કોઇનાથી ઉલ્લંઘન કરી શકાય તેમ નથી. મંત્રી બોલ્યો—"હે દેવી ! જો તેમજ છે તો મારા બુદ્ધિ બળે કરીને જે તેં લખ્યું છે તે બધું અન્યથા કરીશ એવી હું પ્રતિજ્ઞા કરૂંછું. હવે તારી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરવા માટે સંપુર્ણ પ્રયત્ન કરવો અને જે પ્રમાણે તેં એ બંનેના ભાળને વિષે લખ્યું છે તે પ્રમાણે પ્રતિદિન તેને પ્રાપ્ત થાય તેમ કરવું. જો તું ભૃષ્ટ પ્રતિજ્ઞ થઇશ તો તારી હાંસી થશે."

મંત્રીએ આવાં ચાનક ચડે તેવાં વચનો કહેવાથી "ધાન્યના કીડા જેવો મનુષ્ય માત્ર તું શું કરી શકવાનો છે ?" એમ બોલીને વિધિ અદૃશ્ય થઈ. મંત્રી પણ તેના વચન સંભારતો અને પોતાના ઇષ્ટ દેવતાનું સ્મરણ કરતો નિદ્રાવશ થયો. અનુક્રમે કેટલાએક દિવસો વ્યતિક્રમ્યા.

એકદા તે નગરીની ઉપર સીમાનો કોઈ રાજા પોતાનું સૈન્ય લઇને ચઢી આવ્યો. હરિબળ રાજાએ સૈન્ય સહીત તેની સામા જઇને અનેક પ્રકારનું યુદ્ધ કર્યું. પરંતુ છેવટે તે હાર્યો અને પ્રાણ તજ્યા. વૈરીઓએ નગર ગ્રહણ કર્યું. તેવે સમયે અવસર પામીને હરિદત્ત અને મતિસાગર બંને રાજપુત્ર અને મંત્રીપુત્ર નગરમાંથી નીકળીને ભાગ્યા. પૃથ્વી

પર ભ્રમણ કરતાં અને ભિક્ષા વડે નિર્વાહ કરતા અનુક્રમે લક્ષ્મીપુર નગરે આવ્યા. રાજપુત્ર કોઇ પારધિને ઘેર ગયો અને તેનો સેવક થયો. કેટલાક દિવસ આ ખેટક કર્મ કરતાં કરતાં પોતે એક જુદી કુટીર કરીને રહ્યો.

મંત્રીપુત્ર પણ કાષ્ટનો ભારો વનમાંથી લાવી વેચીને પોતાનો નિર્વાહ કરવા લાગ્યો. "વિધાત્રાના અક્ષર કેમ નિષ્ફળ થાય ?"

आरोहितु गिरिशिखरं समुल्लंघ्य यातुपातालं
विधि लिखिताक्षरमालं फलति कपालंन भूपालः ॥

"મોટા પર્વતોના શિખરો ઉપર આરોહણ કરો અથવા તેનું ઉલ્લંઘન કરીને પાતાળમાં જાઓ તોપણ વિધાત્રાના લખેલા અક્ષરોની શ્રેણી યુકત જે કપાળ છે તે સર્વત્ર ફળેછે પરંતુ મોટો ભુપાળ કાંઈ ફળતો નથી અર્થાત્ તેનું ધાર્યું નિષ્ફળ થાય છે.

અહીંઆં સુબુદ્ધિ મંત્રી પોતાનો સ્વામી મરણ પામવાથી અને પોતાનું નગર શત્રુ વર્ગના રાજાએ ગ્રહણ કરવાથી પોતે તે નગરનો ત્યાગ કરી અન્ય દેશમાં ભ્રમણ કરતો અનુક્રમે તેજ નગરે આવ્યો અને પોતાના પુત્રને કાષ્ટનો ભારો વહન કરતો દીઠો; પુછયું "હે પુત્ર! આ શું ?" તે બોલ્યો "હે તાત ! પ્રભાત થાય કે તરત વનમાં જાઉં છું ત્યાં જઇને એક ઘડી, એક પહોર કે આખો દિવસ મેહેનત કરૂં છું તોપણ એક લાકડાનો ભારોજ મળી શકેછે. વધારે મળતાં નથી. અને એવી રીતે દરરોજ

નિર્વાહ કરૂંછું” મંત્રી પોતાની બુદ્ધિએ વિચાર કરીને વિધિ વિલસીત કાર્ય અન્યથા કરવા માટે બોલ્યો “હે વત્સ! જો વનને વિષે તને ચંદનનાં કાષ્ટ મળે તો તેજ તારે ગ્રહણ કરવાં. બીજું કોઇ જાતનું કાષ્ટ તારે લેવું નહીં. કદી ચંદનનાં કાષ્ટ ન મળે તો તારે તે દિવસે લાંઘણ કરવી.” તેણે તે પ્રમાણે કબુલ કર્યું.

ત્યારપછી રાજપુત્રને મલ્યો. અને તેની હકીકત પુછયા પછી તેને કહ્યું કે “હે વત્સ! જો આખેટકને વિષે તારા પાસમાં મહા ઊજવળ અને શ્રેષ્ટ હસ્તિ આવે તો તેનેજ તારે બાંધી લેવો પણ મૃગાદિ બીજા પશુ આવે તેને તારે ગ્રહણ કરવા નહીં” તેણેપણ તે પ્રમાણે કબુલ કર્યું. બંને જણાને તે પ્રમાણેજ વર્તતા સંધ્યા થવા આવી. ભુખને સહન કરીને મંત્રી પુત્રે ચંદન કાષ્ટ શિવાય બીજા કાષ્ટ બીલકુલ ગ્રહણ કર્યા નહીં અને રાજ પુત્રે હસ્તિ શિવાય બીજા પશુને ગ્રહણ કર્યા નહીં. આ પ્રમાણે દેખીને વિધિ જે વ્યંતર દેવી તેણે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પુર્ણ કરવા માટે દેવ શક્તિ વડે મંત્રીપુત્રને ચંદનના કાષ્ટનો ભારો તત્કાળ લાવી દીધો અને રાજ પુત્રના પાસામાં એક મદોન્મત્ત ગજને પાડયો. તે બંને જણાએ નગરમાં જઈને પોત પોતાની વસ્તુ વેચીને બહુ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું. એ પ્રમાણે નિરંતર કરવા લાગ્યા અનુક્રમે મોટી રિધિવંત થયા. મંત્રીપુત્રે ચંદનનાં કાષ્ટો વેચી વેચીને ક્રોડો સોનૈયા એકઠા કર્યા અને રાજપુત્રે કેટલેક કાળે એક હજાર હસ્તિઓ એકઠા કર્યા.

ત્યાર પછી મંત્રીની બુદ્ધિ વડે મંત્રી પુત્રના દ્રવ્યથી અને રાજપુત્રના ગજ સૈન્યથી અલંકૃત થઇને પોતાને નગરે આવ્યા. અને વૈરી રાજાને જીતીને હરિદત્તને રાજ્યે બેસાડયો. અનુક્રમે મંત્રી પુત્ર અને રાજપુત્ર બંને પરમ સુખના ભોગવનારા થયા.

વૃદ્ધદત્ત કહે છે કે હે બંધુ! આ પ્રમાણે સુબુદ્ધિ મંત્રીએ પોતાની બુદ્ધિએ કરીને વિધાત્રાના લેખ પણ ફેરવ્યા તેથીજ કહેવાય છે કે—

उद्योगिनं पुरुष सिंहमुपैतिलक्ष्मी

જેમ સુબુદ્ધિ મંત્રીએ પોતાના ઊદ્યમનું ફળ મેળવ્યું તેમ હે બંધુ! હું પણ મારા ઊદ્યમનું ફળ મેળવીશ. આ પ્રમાણે કહીને ખર, ઊંટ, બળદો, કરભો અને શકટાદિકનો મોટો સાથ મેળવીને વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટિ કાંપીલ્ય પુરે આવ્યો અને પોતાના ક્રીયાણાના ક્રય વિક્રયને વિષે પોતાના આપ્તજનોને જોડી દઇને પોતે ત્રિવિક્રમ શેઠને ઘરે ગયો અને પોતાની મૌક્તિક તથા પ્રવાળાદિ પ્રધાન વસ્તુઓ તેની નજરે પડે તેમ કર્યું. એટલે તરતજ ત્રિવિક્રમ શેઠે સન્મુખ જઇને આદર સત્કાર સારી રીતે કર્યો. વિનય વડે પોતાને હાથે તેને આસન નાખીને બેસાડયા અને કહ્યું કે તમારે પ્રયાણ સમય પર્યંત આજ ઘરને વિષે કુટુંબ વૃત્તિએ કરીને રેહેવું.

एह्यागच्छसमाविशासनमिदं प्रीतोस्मिते दर्शनात्
का वार्त्ता पुरि दुर्बलोसिचकथं कस्माच्चिराद्दृष्यसे

इत्येवं गृहमागतंप्रणयिनंयेभाषयंत्यादरात्
तेषांयुक्तमशंकितेनमनसागंतुंगृहेसर्व्वथा.

"અહીં આવો, આ આસન ઉપર બેસો, તમારા દર્શનથી પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે. શું, નગર વાર્તા છે? કેમ દુર્બળ દેખાઓ છો! કેમ બહુ દિવસે દેખાણા? આ પ્રમાણે ઘરે આવનાર સ્નેહીને જે આદર પુર્વક કહે છે (પુછે છે) તેનાજ ઘરને વિષે અશંકિત મને કરીને નિરંતર જવું યોગ્ય છે. અર્થાત આ દરાતિથ્ય શિવાયના ઘરને વિષે જવું યોગ્ય નથી.

વૃદ્ધદત્તે પણ તેના આગ્રહવડે કરીને તેનેજ ઘરે ભોજન, અશન, શયનાદિક કરવાનું સ્વીકાર્યું. અનુક્રમે તેને ઘરે રહેતાં થકાં વસ્ત્રાભરણ વિગેરે અપૂર્વ વસ્તુના દાને કરીને ત્રિવિક્રમની પત્ની, તેના પુત્ર પુત્રી તથા તેના દાસ દાસી વિગેરે સમસ્ત પરિવારને તેણે સારી રીતે પ્રસન્નતા પમાડ્યો અને સગલો પુષ્પશ્રી નામની તેની દાસીને તો વિશેષે ખુશી રાખી. આ પ્રમાણે નિરંતર સન્માન દાનાદિકે કરીને સુખ પામીને ચાર માસ ત્યાં રહ્યો. બંનેને પરસ્પર દૃઢ પ્રીતિનું બંધન થયુ.

હવે ક્રય વિક્રય કરી રહીને તૈયારી થવાથી પોતાને નગરે જવાની ઈચ્છાવાળા વૃદ્ધદત્ત શેઠે ત્રિવિક્રમશેઠની રજા માગી. ત્યારે તેણે કહ્યું કે—

मागाइत्यप्यमंगलंव्रजइतिस्नेहेनहीनंवच
स्तिष्ठेतिप्रभुता यथारुचिकुरुत्वंसाप्युदासीनता

तत्किंसांप्रतमाचरामिभवतःस्वेच्छोपचारंवचः
स्मर्त्तव्यावयमादरेण भवतायावत्पुनर्दर्शनं. ।

" 'ન જાઓ' એમ કહું તો તે અપમંગળીક થાય, 'જાઓ' એમ કહું તો તે સ્નેહહીન વચન કહેવાય, 'રહો' એમ કહુ તો તેમાં મારી પ્રભુતા ઠરે, 'તમારી મરજી પ્રમાણે કરો' એમ કહું તો તે ઉદાસીનતા ગણાય તેથી એવું શું છે કે જે હું હમણા બોલું. માટે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વચન જાણવું પરંતુ જ્યાં સુધી તમારૂં પુનર્દર્શન થાય ત્યાં સુધી તમારે અમને આદર પૂર્વક સંભારવા."

युयंस्वांनगरीं गृहांतर मिवंप्रागुंप्रयाणोन्मुखा
वर्त्तध्वेश्वरथोष्ट्रगोपुराचरंयद्भूरिरत्नेपुवा
उत्कृष्टानिचयानिभूपणकृतेवस्त्रेपुवान्यत्तथा
यत्किंचित्कतिचिद्दिनस्मरणकृद्ग्रहणीतमत्तुष्टये. ।

" ત્રીવિક્રમ શ્રેષ્ઠી વૃદ્ધદત્તને કહેછે કે-તમે ગૃહાંતરની પેઠે પોતાની નગરીએ જવાના પ્રયાણને માટે તૈયાર થયાછો તો અહીંઆં મારે ત્યાંથી રથ, ઉટ અને ગાયોમાંથી જે પ્રીય લાગે તે પશુ, અથવા રત્નોને વિષેથી, ઉત્કૃષ્ટ એવાં જે ભૂષણો છે તેમાંથી અને બીજાં વસ્ત્રાદિકમાંથી જે કાંઈ પ્રીય લાગે તે થોડું પણ કેટલાએક દિવસના સ્મરણને માટે તેમજ મારી પ્રસન્નતાને માટે તમે ગ્રહણ કરો."

વૃદ્ધદત્ત બોલ્યો—હે મિત્ર! જે મારે ઘરે છે તે બધું તમારી તુષ્ટીને અર્થેજ છે. માટે કૃપાપત્રોએ

કરીનેજ નિરંતર મને કૃતાર્થ કરવો. તથાપિ જો તમારો બહુ આગ્રહ હોયતો આ વિચક્ષણ અને ચિત્તજ્ઞ એવી પુષ્પશી નામે જે તમારી દાસી છે તેને માર્ગને વિષે અન્નપાક અને સ્નાન કરાવવાને વિષે નિપુણ હોવાથી સાથે આપો. હું પોતાને નગરે પહોચ્યા પછી તરતજ પાછી મોકલી દઇશ. ત્રિવિક્રમ શેઠનિ વડદાક્ષિણ્ય પણાથી ના કહી શકયો નહીં તેથી બોલ્યો કે "હેપૂજ્ય! આ દાસીને તમારી સાથે મોકલુંછું પરંતુ તે મારો વિરહ શહી શકે તેમ નથી માટે તેને તરતજ તમે પાછી મોકલીદેજો" આ પ્રમાણે કહીને દાસીને તેની સાથે મોકલી.

હવે વૃદ્ધદત્ત તે દાસીની સાથે રથારૂઢ થઇને ચાલ્યો. અન્યદા ઉજજયિની નગરીની સમિપે આવ્યા એટલે પાપ કર્મની ઈચ્છાથી પોતે સાથની પાછળ રહ્યો. જયારે સાથ બહુ દુર ગયો અને ચારે બાજુ કોઇ પણ મનુષ્ય દેખવામાં ન આવ્યો ત્યારે નિર્જન સ્થાનકે તે પાપીષ્ટ શેઠે તે દાસીને રથ ઉપરથી અકસ્માત જમીન ઉપર પાડી દીધી અને પોતાના પગ વડે કરીને તેના ઉદરનું અત્યંત મર્દન કરી શ્વાસનો રોધ કરીને તેને મરણ પમાડી. પછી રાજનિગ્રહના ભયથી વ્યાકુળ થઈને શિઘ્રપણે આગળ ચાલ્યો અને સાથની ભેળો થઇ ગયો એટલે કોઈ પુરૂષે પુછયું કે—તમે પાછળ કેમ રહ્યા હતા? શેઠ બોલ્યો કે "મારી સાથે હતી તે દાસી શરીર ચિંતાનો મિષ કરીને ગઇ હતી તેને આવતાં બહુ વિલંબ થવાથી મેં બહુ સ્થાનકે જોઈ, પરંતુ તેનો કો-

ઇ પણ સ્થાનકે પત્તો લાગ્યો નહીં ” આ પ્રમાણે તે દુષ્ટ કર્મના કરનાર શેઠે સર્વે લોકોને મિથ્યા ઉત્તર દઇને સમજાવ્યા. અને પત્રદ્વારા ત્રિવિક્રમ શેઠને પણ તેવા ખબર આપ્યા.

હવે વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટી પોતાના વૈરીનો વિનાશ કરીને હર્ષવંત થયો થકો પોતાની નગરીએ આવ્યો. અનુક્રમે તેની કૌતુકદેવી નામે ભાર્યાને તિલોતમા નામે એક પુત્રી પ્રસવી અને ૬૪ કળાને વિષે કુશળ થઈ. અહીંઆં ઉજ્જયિની સમિપના માર્ગને વિષે જ્યાં પુષ્પશ્રીદાસી—વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીએ જેને મૃત્યુ પમાડી છે તે—પડેલીછે તે તરફ દૃષ્ટી કરીએ છીએ તો જે વખતે તે પાપીષ્ટ શેઠે દાસીના ઉદરનું મર્દન કરીને તેને મૃત્યુ પમાડીછે તે વખતેજ તેના ઉદરમાંથી ગર્ભ—સજીવન પણામાંજ—બહાર નીકળી પડયોછે અને તરફડીઆં મારેછે. તેવા સમયમાં ઉજ્જયિનીની રહેનારી કોઈ વૃદ્ધાકાર્ય મીસે ગ્રામાંતર જાયછે.તેની દ્રષ્ટી તે દાસી તથા બાળકની ઉપર પડી. તે વૃદ્ધાની સાથે બીજી પણ ત્રણ ચતુર સ્ત્રીઓ છે તે સૌ દાસી અને બાળક જ્યાં પડેલાં છે ત્યાં સમીપમાં આવ્યાં. બાળકને સજીવનપણે દેખીને વૃદ્ધા બોલી કે– “ હા ઈતિખેદ! ધિક્કાર છે! આ કર્મ કોઇ કર્મ ચંડાળે કરેલું જણાયછે. આ પ્રમદાને મૃત્યુ પમાડવાનું કર્મ કોઇ ચોર લોકોનું નથી કેમકે તેના શરીર પરનાં આભરણો જેમનાં તેમજ રહેલાંછે. શાસ્ત્રમાં અનાથ ચૈત્યનો ઉદ્ધાર કરવાનું અને અનાથ બાળકનું રક્ષણ કરવાનું મહત્પુણ્ય કહેલું છે તેથી હું આ બાળકને પુત્રની પ્રમાણે પાળીશ: ” આ પ્રમાણે

કહીને દાસીના અંગ ઉપરથી આભરણો ઉતારી તેની એક ગાંસડી બાંધી બાળકને સાથે લઇને પોતે ઉજજયિનીમાં આવી. આવતાં તરતજ પ્રથમ રાજાની સમિપે ગઈ અને સમસ્ત વૃતાંત નિવેદન કર્યો. રાજાએ કહ્યું "હે વૃદ્ધા! તારે આ બાળકનું મારા પુત્રની પેઠે પાલન કરવું અને તેનું સમગ્ર સ્વરૂપ અવસરે અવસરે મને કહી જવું" આ પ્રમાણે કહીને રાજાએ દાસીના મૃત શરીરને અગ્નિ સંસ્કાર કરાવ્યો અને બાળકનું મહોટા મહોચ્છવ પૂર્વક 'ચંપક' નામ દીધું તેની સર્વે ચિંતા રાજા પોતે કરવા લાગ્યો.

રાજાએ મોટા મહોચ્છવ યુક્ત નિશાળ ગરણું કરીને તેને યોગ્ય ઉમરે લેખશાળામાં ભણવા મુકયો. સ્વલ્પ દિવસોમાંજ પૂર્વ પૂણ્યના પ્રભાવથી સર્વે કળાને વિષે કુશળ થયો. અન્યદા લેખકશાળાને વિષે યુક્તિ પ્રયુક્તિ ચલાવીને પરીક્ષાને વખતે ચંપકે સર્વે લેખશાળકો (નીશાળીઆઓ)ને જીતી લીધા. તેથી રોષવંત થયેલા બધા નીશાળીઆઓ તેની સાથે કળહ કરવા લાગ્યા અને બોલ્યા કે "રેનિઃપિતૃક! (પીતાવિનાના) ફોગટ ગર્વ શેનો ધારણ કરેછે?" આ વચન સાંભળીને પોતાના મનમાં કાંઇક ખીન્ન થયો. તત્કાળ પોતાને મંદીરે આવ્યો અને પોતાની જનની (વૃદ્ધા) પ્રત્યે પુછ્યું—" હે માતા! મારા પિતાનું નામ શું ?" આ પ્રશ્નને સાંભળીને વૃદ્ધાએ તેનું જે સ્વરૂપ પોતે જાણતી હતી તે બધું યથાર્થ રીતે કહી સંભળાવ્યું.

અનુક્રમે ચંપક યૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયો. રાજાના આદેશથી ક્રયવિક્રય કરતાં થોડાજ દિવસોમાં ચૌદ કોટી સુવર્ણ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કર્યું. ચંપકના ગુણવડે આકર્ષિત થયેલા સર્વે વ્યવહારીઆઓ તેના મિત્ર થઇ ગયા. અન્યદા કોઈ મિત્ર વ્યવહારીના પુત્રનાં લગ્ન ચંપાનગરીની સમિપના કોઇ ગામમાં થવાનાં હોવાથી તે વ્યવહારી પોતાના પુત્રની જાનમાં ચંપકને આગ્રહ કરીને લઈ ગયો. કન્યાના પિતાએ પણ મિત્રાઇ હોવાથી વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીને તેડાવેલો, જેથી તે પણ ત્યાં આવ્યો હતો. પાણીગ્રહણ મહોચ્છવ નિર્વિઘ્ને સમાપ્ત થયા પછી કન્યાના પિતાએ આગ્રહ પૂર્વક જાનને રાખી અને તે સાથે વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટી વીગેરે પોતાના મિત્રવર્ગને પણ રોકયો.

એક દિવસ નગરની બહાર વાવની ઉપર દંતધાવન કરવાને માટે બધા વ્યવહારીઓ બેઠેલાછે તેવામાં વૃદ્ધદત્તશ્રેષ્ટીએ ચંપકને દીઠો. વીચારવા લાગ્યો કે 'આ દેવકુમાર સદ્દશ કોણછે?' પછી તે બંને જણ એકઠા મળ્યા અને પરસ્પર ગીત કાવ્યાદિક ગોષ્ટી કરવા લાગ્યા. વૃદ્ધદત્ત તેનું ચાતુર્ય, રૂપ અને સૌભાગ્ય જોઇને બહુજ ખુશી થયો અને વિચાર્યું કે જો આ ઉત્તમ પુરૂષ મારી પુત્રીનો વર થાયતો શ્રેષ્ટ. માટે તેનું કુળ, નામ, વંશ તથા સ્થાનાદિક પુછી જોઊં. આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે કુળ વિગેરે જાણવા સારૂ પ્રશ્ન કર્યું એટલે ચંપકે પણ જે પ્રમાણે પોતે વૃદ્ધા પાસેથી જાણ્યું હતું તે પ્રમાણે યથાસ્થિત કહી સંભળાવ્યું.

ચંપકનો જન્મ વૃત્તાંત સાંભળીને વૃદ્ધદત્ત વિચારવા લાગ્યો કે—"અહો! તેજ આ પુરૂષ કે જેને દેવીએ મારી લક્ષ્મીનો ભોક્તા કહેલો છે. મેં દાસીના પ્રાણ હરણ કર્યા તે વખતે ભય વ્યાકુળપણે કરીને માત્ર તેનેજ મારી નાખી પરંતુ ઉદર વિદારણાદિકે કરીને તેના ગર્ભનો વિનાશ ન કર્યો. જેથી સાંપ્રત તે ગર્ભ આવડી ઉમરનો થયો. તોપણ હજી કાંઈ બગડી ગયું નથી. જ્યાં સુધી તે ઉજ્જયિનીમાં પહોચ્યો નથી ત્યાં સુધી તેનો વિનાશ કરવો સાધ્ય છે. જ્યારે તે વિશાળાનગરીએ પહોચશે ત્યારે પછી ઘણા મિત્રવર્ગથી અને બેસુમાર સંપત્તિ હોવાથી વિનાશને માટે અસાધ્ય થશે; માટે હવે તો જે કરવું તે શિઘ્રજ કરવું. વળી મનુષ્યની હત્યાનો દોષ પણ મારે ક્યાં વિચારવાનો છે? કેમકે પ્રથમ એની માતાની હત્યા તો કરેલીજ છે. તેથી કર્દમ ભેળો કર્દમ મળી જશે માટે હવે તો કોઈ પ્રકારના કપટે કરીને આને શિઘ્ર મારી નાંખું" આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ચંપકને કહેછે—હે વત્સ! તું મારી પાસે રહે. થોડા દિવસમાં તને બહુકોટી સુવર્ણનો લાભ થશે. પછી તું તારી નગરીએ જજે. ઘણી મજીઠાદિક વસ્તુઓનું મૂલ્ય મારા નગરમાં બહુજ ઓછું બેસેછે અને અહીંઆં તેનું બહુ મૂલ્ય ઉપજેછે. તેથી તું મારી નગરીએ જા. હું પત્ર લખી આપું તે જઇને મારા ભાઇને આપજે. તે તને બધી વસ્તુઓ અપાવશે. જે કે અહીં લાવીને વેચતાં હે વત્સ! એક કોટી સુવર્ણનો લાભ થશે. તેમાં અર્ધ ભાગ તારો અને અર્ધ ભાગ મારો. આ કાર્યમાં તું 'મને' સત્ય

પ્રતિજ્ઞાવાન જાણજે. જો હું આ કાર્ય બીજાને સોં-
પુંછું તો તેમાં મને વંચના થવાનો ભય રહેછે અને
જો હું પોતે જાઊંછું તો અહીંઆં વિવાહ મહોત્સવ
હોવાથી સજજનોને રીસ ચડેછે."

વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીનાં આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને
પચાસ લક્ષ સ્વર્ણ દ્રવ્યની આશાથી ચંપક હર્ષ
પામ્યો અને બન્ને જણાએ સાથે વૈવાહીક મંડપમાં
જઇને ભોજન કર્યું. ચંપક ચંપાનગરીએ જવાને તૈ-
યાર થયો એટલે વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીએ પોતાના નાના ભાઈ
સાધુદત્ત ઉપર પત્ર લખી આપ્યો તેમાં લખ્યું કે—
"આ દુરાત્માએ મહાજનની સમક્ષ મારી બહુજ
વિગોવણા કરીછે અને અસત્ય વચનોએ કરીને મારો
તીરસ્કાર કરાવ્યો છે તેમજ મારાં મર્મ પ્રગટ કર્યાછે
તેથી કોઈપણ ઉપાયે કરીને તેને મેં તારી પાસે આ
પત્ર લઈને મોકલ્યો છે તેથી તું આ પત્ર લાવનારને
આપણા ઘરના પાછલા ભાગના અપવરકમાં (ઓર-
ડામાં) લઈ જઈ પ્રચ્છન્નપણે હણીને કૂવામાં નાખી દે-
જે અને પ્રભાતમાં તેના ખબર મને જણાવવા સારૂ
નિશાની સાથે કોઈ માણસને મારી પાસે મોકલજે
અથવા તો તું પોતે આવજે" આ પ્રમાણે લખી પ-
ત્રને મુદ્રીત કરીને ચંપકને આપ્યો એટલે ચંપક
બહુ લક્ષ સ્વર્ણના લાભને માટે તત્કાળ ઊત્સુકપણે
ચંપા તરફ ચાલ્યો અને ત્યાં પહોચી નગરમાં પ્ર-
વેશ કરી વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીનું ઘર શોધતો શોધતો તેના
ઘર પાસે આવ્યો. અશ્વ ઉપરથી ઉતરી સ્વર કર્યો
કે "કોઈ પુરૂષ કાંઇક કાર્યને મિસે કોઈ નગરથી

અહીં આવ્યો છે.”

વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીની ભાર્યા તે વખતે સ્વજનને ઘરે ગ-યેલી છે અને સાધુદત્ત પણ વિક્રિત વસ્તુની ઉદ્ગ્ર-હણિકા (ઉઘરાણી) ને માટે બજારમાં ગયેલ છે. તેથી કોઇએ જવાબ ન આપ્યો તેમ ઘરના અધોભાગ-માં કોઈ દેખાયું પણ નહીં એટલે ચંપકે ઘરમાં પ્ર-વેશ કર્યો. ત્યાં તિલોત્તમા નામે કન્યાને એકલી કં-દુત ક્રિડા કરતી તેણે દીઠી. તેની પાસે લાવેલો પત્ર મુકયો. તિલોત્તમાએ પણ તરતજ તેના રૂપ સૌદ-ર્યનું અવલોકન કર્યું, પત્ર લીધો અને કહ્યું કે “ત-મારો અશ્વ આ નીચેની અમારી વાજીશાળામાં બાં-ધો અને તમે બાહીરના આ સ્થાન મંડપમાં બેસો” ચંપકે તરતજ તેના વિનય નમ્ર વચનોનો સ્વીકાર કર્યો.

હવે ભવિતવ્યતાના યોગથી તેણે એકલીએ તે પત્ર ઊન્મુદ્રીત કર્યો અને વાંચીને વિચારવા લાગી કે—“અહો! પિતાએ આ શું ચંડાળ કર્મનો પ્રારંભ ક-ર્યો છે. આવા દેવકુમારની જેવા રૂપ અને સૌભાગ્ય વાન પુરૂષને શા માટે મારવા સારૂ અહીં મોકલ્યો છે! આવો ભાગ્યવાન પુરૂષ જો મારો ભર્ત્તાર થાય તો સારૂ” આ પ્રમાણે વિચારીને તેણે એક નવીન પત્ર પોતાના પિતાની સદ્રશ અક્ષરોથીજ લખ્યો તેમાં લખ્યું કે “આ ચંપકને આજ સાંજેજ આ-પણી તિલોત્તમા પરણાવી દેજો” આ પ્રમાણે લખી પૂર્વપત્રને નષ્ટ કરી કૃત્રીમપત્ર બીડી મુદ્રીત કરીને જયાં પોતાની માતા હતી ત્યાં પત્ર લઇને ગઈ અને પત્ર આપ્યો. કહ્યુંછે કે—

सा सा संपद्यतेबुद्धिः सा मति साच भावना:
सहाया तादृशाज्ञेया यादृशा भवितव्यता ॥१॥

"જેવી ભવીતવ્યતા હોય તેવીજ બુદ્ધિ ઉપજેછે, તેવીજ મતિ થાયછે, તેવીજ ભાવના આવેછે અને સહાયક પણ તેવાજ મળેછે."

હવે અહીંઆં સાધુદત્ત પણ ચતુર્થ પ્રહરે વૈકાળીક (વાળુ) કરવા સારૂ ઘરે આવ્યો. બહારના આસ્થાનમંડપમાં આવતાં ચંપકે પ્રણામ કર્યો. સાધુદત્તે પુછ્યું એટલે તેણે કહ્યું કે "હું વૃદ્ધદત્તશ્રેષ્ટીનો પત્ર લઇને આવ્યો છું" સાધુદત્ત સ્નેહપૂર્વક તેને ઘરમાં લઇ ગયો. કૌતુકદેવી પણ ઘરે આવી અને પત્ર વાંચવા સારૂ સાધુદત્તને આપ્યો. જમવાનો સમય થવાથી સર્વે સ્વજનો પણ એકઠા થયા એટલે સૌની સમક્ષ સાધુદત્તે ઊંચે સ્વરે તે પત્ર વાંચ્યો. પત્રની હકીકત જાણીને તથા ચંપકનું રૂપ અને સૌભાગ્ય જોઇને સર્વે સ્વજનો બહુજ હર્ષીત થયા. ચંપક સહીત સર્વે સ્વજનોએ વાળુ કર્યું.

પછી વખત બહુ થોડો હતો છતાં પણ સાધુદત્તે બહુ દ્રવ્યના વ્યયે કરીને વિવાહની સર્વે સામગ્રી તત્કાળ તૈયાર કરી. કૌતુકદેવીએ સ્વજનોને એકઠા કર્યા અને વૃદ્ધદત્તશ્રેષ્ટીની પુત્રીનો વિવાહ જાણીને પૌરજનો પણ બેસુમાર ત્યાં એકઠા થઈ ગયા. સાધુદત્ત અને કૌતુકદેવીએ મળીને પ્રૌઢ મહોચ્છવપૂર્વક તે બંનેનું (ચંપક અને તિલોત્તમાનું) પાણિગ્રહણ કરાવ્યું.

પ્રભાત થયો એટલે હજારો વધામણીઓ આવવા માંડી. અહીંઆં વૃદ્ધદત્તશ્રેષ્ટી પોતાની ધારેલી કાર્યસિદ્ધિ થયેલી માનતો બહુ હર્ષીત થતો રહેલોછે. અને પોતાના નગરથી (ચંપકના મરણની) વધામણી લઇને આવનાર પુરૂષની રાહ જુએછે. એટલામાં કોઈ ચંપાનગરીથી ત્યાં આવેલા પુરૂષે યથાસ્થિત પાણિગ્રહણાદિ વૃતાંત તેને કહી સંભળાવ્યો. આવા નહિં ધારેલા કથને તત્કાળ તેના મસ્તકને વિષે શૂળ ઉત્પન્ન કર્યું હોયની તેમ કોઇપણ સ્થાનકે કિંચિત્ પણ સુખ ન પામવાથી તે એકદમ પોતાને નગરે આવ્યો. પોતાના ઘર પાસે આવીને જુએછે તો ત્યાં ભોજનને અર્થે આમંત્રણ કરેલા હજારો શ્રેષ્ટીઓને તથા બેસુમાર પૌરજનોને એકત્ર થયેલા જોયા. આથી તો તેના હૃદયમાં બમણો દાહ ઉત્પન્ન થયો. એટલામાં તો પોતાના ભાઇને આવેલો દેખીને સાધુદત્ત એકદમ સન્મુખ આવ્યો અને પ્રણામપૂર્વક કહ્યું કે "હે વૃદ્ધ બંધુ! તમારા આદેશ પ્રમાણે અમે તત્કાળજ બધું કાર્ય કર્યું છે." વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીએ પોતાના ચિત્તમાં અનિવાર્ય ખેદ પામ્યા છતાં અવસર વિચારીને આકારગોપન કરી સાધુદત્તની પ્રશંસા કરી.

વૈવાહિક મહોત્સવ નિવૃત્ત થયો ત્યારે એક દિવસ વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીએ પોતાના ભાઇને બોલાવીને કહ્યું કે "હે ભાઈ! તેં વગર વિચાર્યું શું કર્યું?" સાધુદત્તે કહ્યું કે "ભાઈ! અમે તમારા પત્રમાં લખ્યા પ્રમાણેજ કર્યું છે" એમ કહીને તેનો આવેલો લેખ તેના હાથમાં મુકયો. લેખ વાંચીને વૃદ્ધદત્તે પૂર્વજન્મના

પાપી પોતાના આત્માનીજ નિંદા કરી કે જેથી પોતાની વાંછના સફળ ન થઈ.

વિશાળા (ઉજયિની)થી લગ્ન મહોત્સવપર આવેલો સર્વ મિત્રવર્ગ વિવાહ મહોત્સવ સંપૂર્ણ થયે ત્યાંથી વિશાળાએ ગયો અને ચંપકશ્રેષ્ટીની પાળક માતા (વૃદ્ધા) ને સર્વ વૃતાંત નિવેદન કર્યો. પોતાના પ્રાણથી વાહાલા પુત્રના લગ્ન મહોત્સવને શ્રવણ કરીને તે બહુજ આનંદીત થઈ અને સમાચાર કેહેનારને હર્ષભેર વધાવ્યો. હવે જેમ ઘણાકાળનો પરિચય હોય અથવા પૂર્વે જાણે કાંઈ ઉપકારજ કરેલો હોય તેમ દિવસાનુદિવસ ચંપકનો સૌભાગ્યાતિશય વૃદ્ધિમાન થવા લાગ્યો. અહીંયાં ચંપાનગરીને વિષે પણ આખા નગરમાં ચંપક સર્વને આનંદ કરનાર થયો.

એકદા નિશીથ સમયે(મધ્યરાત્રીએ) તિલોત્તમા તૃતીય ભૂમિથી (ત્રીજામાળથી) નીચે ઉતરેછે તેવામાં દ્વિતીય ભૂમિના એક અપવરકમાં ધિમે ધિમે કાંઈક વાત થતી તેણે સાંભળી, આશ્ચર્ય પામી કે અહો ! આતો મારા પિતાનો આલાપ છે. પછી કાન દઈને બરાબર સાંભળતાં તેણે સાંભળ્યું કે "હે પ્રિયે ! મારો લખેલો લેખ જે અન્યથા થયો તેમાં મારે વિધાતાનેજ ઓળંભો દેવાનો છે અને વિધાતાએજ મને છેતર્યો છે. આ જમાઈ થયો છે તોપણ વંશની અશુદ્ધતાથી મને વૈરિ સદૃશ છે. અને કાળક્રમે તે મારા ઘરનો સ્વામી થનારો છે તો તે ઘણુંજ અનિષ્ટ છે. માટે તારે એને ભોજનને વિષે, પાણીને વિષે અથવા બીજી રીતે વિષ (ઝેર) દેવું; પુત્રીનો મોહ ચિત્તમાં ન લાવવો. પુત્રીઓ તો ઘણી થશે કદાપિ

ન થાય તો પણ શું પુત્રીવડે કાંઈ વંશ રહેવાનો છે?" આ પ્રમાણેના વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ઠીના વચનો કૌતુકદેવીએ અંગીકાર કર્યા. અને તે તિલોત્તમાએ બરાબર સાંભળ્યા. સાંભળીને વજ્રહત થઈ હોયની તેમ પાછી વળી અને તૃતીય ભૂમિકાએ જઇને વિચારવા લાગી કે "જો આ ગુપ્ત મંત્ર હું પ્રિય સ્વામિને જણાવું છું તો તે મારા પિતાને હણશે એવો ભય રહે છે અને નથી જણાવતી તો ભર્ત્તાના મૃત્યુનો અવાચ્ય ભય છે. અહો! હું આ વખતે મોટી આપત્તિમાં આવી પડી છું અને ખરેખરો વ્યાઘ્રતટિની (વાઘ ને નદી) નો ન્યાય થયો છે. હવે શું કરૂ" આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે તેટલામાં ઉત્પન્ન થયેલી બુદ્ધિવડે કરીને તે પોતાના પ્રાણપતિ પ્રત્યે બોલી " હે સ્વામિન્! નિમિત્તજ્ઞાનના બળેકરીને મે જાણ્યું છે કે તમને બે માસ પર્યંત મહોટી આપત્તિ છે તેથી તમારે ત્રણ માસ સુધી આ ઘરને વિષે ભોજન ન કરવું. અહીંના સેવક પુરૂષાદિકે આપેલુ તાંબુલ કે પાણી પણ ન આસ્વાદન કરવું. મિત્રને ઘરે જમવું" સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હોવાથી પોતાની સ્ત્રીનું કહેલું સર્વે તે ચંપકે અંગીકાર કર્યું અને તેજ પ્રમાણે વર્ત્તવા લાગ્યો. સંધ્યા સમયે વહેલાંજ ઘરે આવીને ભૂમિકાએ શયન કરે, દિવસ સારીપઠે ઉગ્યા પછીજ બહાર નીકળે, નગરમધ્યે ઘણાજનોએ પરિવૃત્ત ભમે, કોઇનો વિશ્વાસ ન કરે, અને કોઈ બીજાનું કહેલું કાંઈપણ માને નહીં તેમ કરે પણ નહીં. હૃદયમાં એવોજ સંશય આવ્યો કે આમાં કાંઈક હેતુ હશે. આ પ્રમાણે ચંપકશ્રેષ્ઠી સાશંકપણે કાળ નિર્ગમન કરતોહતો.

અન્યદા વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ઠીએ બહુ દિવસ સુધી ચંપક-ની મરણ વાર્ત્તા ન સાંભળવાથી પોતાની ભાર્યાને પુછ્યુ "હે પ્રીયે! આ શુ?" પતિના આદેશવડે દુ:ખી થઈ ગયેલી કૌતુકદેવી બોલી "સ્વામિન્! હું શું કરૂં! એ જામાતાની હું નિરંતર રાહ જોઉછું. ત્રણે કાળ જમવા આવવાનો સમય સાચવુંછું પરંતુ તે તો બહારજ રહેછે અને બહારજ જમેછે એટલુંજ નહીં પણ આપણા અહીંના માણસોએ આપેલું પાણી પણ પીતા નથી અને જાણે કોઇ વેર કરેલો ક્ષત્રી હોય તેનીપેઠે સન્નદ્ધ બદ્ધ સુભટોની સાથે પ-રવરેલો અહીં આવેછે તેમજ તરત તૃતીય ભૂમિએ જાયછે." પોતાની પ્રીયાના આવાં વચનો સાંભળીને 'એના મૃત્યુ માટે બીજો ઉપાય કરવોજ પડશે' એમ વિચારીને શેઠે પોતાના ભંડાર રક્ષક સુભટોને બોલાવીને કહ્યું કે "તમારે મારા જમાઇને છળેકરીને અથવા બળેકરીને હરેક પ્રકારે મારી નાખવો. તમને દરેકને સો સો સોનૈયા હું આપીશ" તે સુભટોએ પણ લોભને આધીન થઈને તે વાત પ્રતિપન્ન કરી અને નિરંતર તેના છળ જોવા લાગ્યા પરંતુ તેઓ કિંચિત્ પણ છળ ન પામ્યા. એમ કરતાં કરતાં છ માસ વીતી ગયા.

એકદા રાત્રીએ કોઈ સ્થાનકે નાટક થતું હતું. ચંપક ભવિતવ્યતાના વશ થકી ત્યાં બહુ રાત્રી સુધી રહ્યો અને શેવક પુરૂષો તથા સુભટો પણ સર્વે વિધિ વશાત્ પોતપોતાને ઘરે જતા રહ્યા. મધ્યરાત્રીએ ચંપક એકાકીપણે પોતાને ઘરે આવ્યો. પોતાના ઘ-રમાં પ્રવેશ કરેછે એટલામાં પ્રતોળી મધ્યે (દરવા-

જામાં) શિલાની ઉપર પ્રાહુણાઓને યોગ્ય ઘણી સય્યાઓ તૈયાર પાથરેલી દીઠી એટલે વિચારવા લાગ્યો કે અહીંજ સુઇ જાઊં, કેમકે અત્યારે મધ્ય રાત્રીએ કલકલ શબ્દો કરીને દ્વાર ઉઘડાવવા તે કાંઈ ઠીક નથી. આ પ્રમાણે વિચારીને ત્યાંજ એક સય્યાની ઉપર સુખ નીદ્રાવડે તેણે શયન કર્યું. હવે પેલા ભંડાર રક્ષક સુભટો તેને ત્યાં સુતો દેખી, પરિપુર્ણ છળ પામીને એકદમ ખડ્ગ ઉગામી તેને મારવાને ઉદ્યુક્ત થયા. પરંતુ ભાગ્યવશાત્ તેઓ બધા મનમાં ચિંતવવા લાગ્યા કે "સ્વામીએ આપણને આદેશ કર્યો બહુ દિવસો થઇ ગયા છે તેથી કદી સંપ્રતિ તેમનું ચિત્ત ફરી ગયું હોય એવી શંકા રહેછે કેમકે તેમણે ફરીને આપણને કોઇ વખત કહ્યું નથી માટે ચાલો આપણે તેમની પાસે જઇને ફરીને પુછી આવીએ. આતો અહીં આપણી પાસે નજીકજ આજે સુતેલ છે તેથી હવે ક્યાં જવાનોછે પણ આપણે સાહસ કરીએ તો અવિચારી ઠરીએ માટે તેમ ન થાઓ" આ પ્રમાણે વિચારી તેઓ બધા એકઠા થઇને શેઠની પાસે પુછવા ગયા. એટલે શેઠે તો એકદમ કહ્યું કે "અહો મેંતો સો વાર તમને આદેશ આપ્યો છે માટે જાઓ અને તત્કાળ તેનો વિનાશ કરો આવા કાર્યમાં વિલંબ શોકરવો" આવાં તેના વચનો સાંભળી માન્ય કરીને શેવક પુરૂષો જેવા ચંપકના શયન સ્થાનકે આવે છે તેટલામાં તો પૂર્વજન્મના પરમસ્વજન તૂલ્ય મત્કુણો (માંકણો) તેણે એને બહુજ વ્યથા પમાડી એટલે તે કાયર થઇ તત્કાળ ત્યાંથી ઉઠી નજીકના કોઈ મિત્રના ઘરમાં જઇને તેની ચંદ્રશાળાને વિષે સુઇ ગયો.

સુભટ પુરૂષો ચંપકને ત્યાં ન દેખવાથી અત્યંત આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયા. હાથમાં આવેલું ભક્ષ જતું રહ્યું એટલે તેઓ તેને બહાર ગયેલ જાણીને જ્યાં ત્યાંથી શોધી લાવી તેને મૃત્યુ પમાડવાની ઇચ્છાથી બહારની શાળાદિકને વિષે શોધ કરવા સારૂ ચાલ્યા. હવે તેજ અવસરે વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટી ચંપકના મરણનો ઉપાય પોતાની દૃષ્ટિએ જોવાના દુષ્ટ અધ્યવસાયથી તેમજ એ કાર્યમાં બીલકુલ વિલંબ ન થવા દેવાના હેતુથી પોતે સ્વયમેવ ઉઠીને બહાર આવ્યો ત્યાંતો માત્ર ખાલી સય્યાજ દીઠી. નથી ચંપક કે નથી સુભટો. વિચારવા લાગ્યો કે શું મારો વૈરી જતો રહ્યો હશે કે શું મારા સુભટો તેનો વિનાશ કરીને બહાર નાખી દેવા સારૂ ગયા હશે. આ પ્રમાણેની ચિંતાવડે વ્યાકુળ થતો થતો ત્યાં પાસેનીજ એક રિક્ત (ખાલી) સય્યાની ઉપર મુખ ઢાંકીને સુઇ ગયો. એટલામાં તો પેલા સુભટો ચંપકરૂપ વૈરીનો શોધ કરીને કોઇ સ્થાનકે પત્તો ન લાગવાથી પાછા વળ્યા અને અંદર આવીને પાછા સય્યા તરફ દૃષ્ટી કરેછે તો એક પુરૂષને સુતેલ દીઠો એટલે તરતજ વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટી જે કે આખા શરીરની ઉપર વસ્ત્રનું આચ્છાદન કરીને સુતેલો છે તેને જામાતા (ચંપક) ની ભ્રાંતિવડે સમકાળે સર્વે સુભટોએ પોતપોતાના શસ્ત્ર પ્રહારવડે પ્રાણ રહીત કરી નાખ્યો. પછી પ્રતોળીની બહારના કૂપને વિષે શસ્ત્ર પ્રહાર વડે નીકળતા રૂધીરથી સીંચાયેલા તેના શરીરને તત્કાળ નાખી દીધું. અને સંપુર્ણ દ્રવ્ય પ્રાપ્તિની આ-

શાવડે -હૃદયમાં -હર્ષીત થઈ, પોતાના આત્માને કૃત્ય કૃત્ય માનતા પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

જ્યારે પ્રભાત કાળ થયો ત્યારે તે સુભટો ઠરાવેલું દ્રવ્ય લેવા માટે અને વધામણી ખાવા સારૂ વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીની પાસે આવતા હવા. માર્ગમાં પેલા કૂપની અંદર રાત્રે ક્ષેપન કરેલું શરીર જળની ઉપર તરતું જોઇને સર્વે સુભટોએ તે તરફ દૃષ્ટિ કરી. જ્યારે બરાબર ઓળખાણુ પડી ત્યારે તો વૃદ્ધદત્તનુંજ શરીર જાણીને તે સુભટો રૂદન કરવા લાગ્યા. પછી તે પાતક કારક પુરૂષો પોતાનું ચાંડાળ કર્મ લોકોની પાસે કહેવા લાગ્યા અને પોતાના આત્માને નિંદવા લાગ્યા. લોકોએ પણ વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીની બહુજ નિર્ભૂંચ્છના કરી.

પોતાના વૃદ્ધ બંધુના અકસ્માત મૃત્યુથી અત્યંત શોકાર્ત્ત થયેલો શ્રેષ્ટીનો લઘુ ભ્રાતા સાધુદત્ત પણ છાતીકુટીને તેજ દીવસે મરણ પામ્યો. એટલે તેના સ્વજનવર્ગે તે બન્નેનું 'ઉર્દ્ધદેહી' કૃત્ય એક સાથે કર્યું અને તેના અપકૃત્યથી શેષકાળમાં તેઓ શોકમુક્ત થયા. પછી કુળદેવતાના વચને કરીને વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીના ૯૬ કોટી સુવર્ણ દ્રવ્યના સ્વામી તરીકે ચંપકની સ્થાપના કરી અને સઘળું દ્રવ્ય તેને સ્વાધીન કર્યું. ચંપક પણ વિશાળાપુરીથી પોતાની માતા તુલ્ય વૃદ્ધાને તથા પૂર્વોપાર્જિત ૧૪ કોટી સુવર્ણ દ્રવ્યને ચંપાનગરીમાં લાવીને સંસાર સુખને અનુભવવા લાગ્યો. અનુક્રમે વ્યવસાયાદિકને વિષે ચંપક સર્વથી શ્રેષ્ટ પ્રૌઢ વ્યવહારી થયો.

ચંપકશ્રેષ્ટીને પૂર્વ પુણ્યના અનુભાવથી આ પ્રમાણે રિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ. ૯૬ સુવર્ણ કોટી ભંડારને

વિષે, ૯૬ સુવર્ણ કોટી વ્યવસાયને વિષે અને ૯૬ સુવર્ણ કોટી વ્યાજને વિષે. એક હજાર યાનપાત્ર, એક હજાર શકટ, એક હજાર ઘર જેમાં ઘણા સાત સાત ભૂમિકાવાળાં, એક હજાર હાટ, એક હજાર ભાંડશાળો (વખાર), ૫૦૦ હાથી, ૫૦૦૦ અશ્વ જાતવંત, ૫૦૦ સુભટો નિત્ય પાસે રહેનારા (અંગરક્ષક), ૫૦૦૦૦ બીજા સુભટો, ૧૦૦૦ કરભ (ઉંટ), એક લક્ષ બળદ, ૧૦૦૦૦ પોઠીયા, ૧૦૦ ગોકળ જે દરેકમાં દસ દસ હજાર ગાયો, અને ૧૦૦૦૦ શેવક વ્યવહારી. આ પ્રમાણેની તેની રિદ્ધિ થઈ.

નિરંતર લક્ષ સુવર્ણના વ્યયે કરીને તેનો અંગભોગ થવા લાગ્યો અને દરરોજ દશ લક્ષ સુવર્ણનું દીન અને અનાથજનોને કરૂણાદાન દેવા લાગ્યો. જૈનમુનિના સંસર્ગ થકી પરમાર્હત્ (શ્રાવક) થયો. નિરંતર ત્રણ કાળ જિનપૂજન કરવા લાગ્યો. ત્યારપછી તેણે એક હજાર નવીન જિનપ્રાસાદ કરાવ્યા અને પાષાણ, સુવર્ણ, રૂપ્ય, સ્ફટીક તથા પ્રવાળાદિકની લાખો જિન પ્રતિમા ભરાવી. એ પ્રમાણે દેવને દુર્લભ એવા ભોગને ભોગવતા તેમજ શ્રાવક ધર્મનું યથાર્થ આરાધન કરતાં ઘણોકાળ વ્યતીત થયો.

અન્યદા ત્યાં કેવળી ગુરૂ સમવસર્યા. ખબર લાવનારને બેસુમાર દાન દઈ પોતાના કુટુંબ પરિવાર સહીત અને પોતાની તમામ રિદ્ધિ સંયુક્ત બહુજ આડંબરથી ગુરૂ મહારાજાને વંદન કરવા ગયા. પાંચ અભિગમન સાચવી કેવળી ભગવંતને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ સન્મુખ આવી વંદન કરીને યથોચિત સ્થાનકે બેઠા એટલે લોકાલોક પ્રકાશક, ત્રણ ભુવ-

નના હૃદયગત ભાવને જાણનારા, સંસાર સમુદ્રમાંથી પાર પમાડવાને શક્તિવાન, શુદ્ધ માર્ગને પ્રદર્શિત કરનારા ગુરૂ મહારાજાએ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને નિમિત્તે દેશના દેવી શરૂ કરી.

"હે ભવ્ય પ્રાણીઓ! આ સંસાર સમુદ્ર અનેક પ્રકારના દુઃખરૂપ કલ્લોલે કરીને પૂરેલો છે તેને વિષે અથડાતા પ્રાણીઓને તેનો પાર પામવા સારૂ ધર્મજ પ્રવહણ સમાન છે. યથા.

जथ्थ य विसय विराउ कसायचाउ गुणेसु अणुराउ
किरिआ सु अप्पमन सो धम्मो सिवसुहोवाउ ॥१॥

"જ્યાં વિષયથી વિરમવાપણું છે, કષાયનો ત્યાગ છે, ગુણને વિષે અનુરાગ છે અને ક્રિયાને વિષે અપ્રમાદીપણું છે ત્યાજ શિવ સુખના સાધન રૂપ ધર્મછે" વળી.

मज्जाविसयकसाया निद्दाविकहायपंचमोभणीआ
एएपंचपमाया जीवंपाडंतिसंसारे ।

"મદ્ય, વિષય, કષાય, નિંદ્રા અને વિકથા એ પાંચ પ્રમાદ જીવને સંસારને વિષે પાડે છે" માટે હે ભવ્ય જીવો! તમે આ સંસારમાં મુંઝાઓ નહીં. જૈનધર્મનું તત્વ જાણીને તેનું આચરણ કરો. વારંવાર આવી સામગ્રી, મનુષ્યપણું, આર્યક્ષેત્ર, સિદ્ધાંત શ્રવણ અને શ્રદ્ધા એ ચાર વાના મળવા મહા દુર્લભ છે. હે પ્રાણીઓ! તમે પ્રમાદનું આચરણ કરોછો અને સુખની વાંછા કરોછો તો તે કેમ બનશે કેમકે પ્રમાદ વડેતો નર્કાદિક દુર્ગતિની પ્રાપ્તિ છે. અને તે તો મહા દુઃખવડે સહન થાય તેમછે તો તમે પ્રમાદને

તજીને ધર્મનું આરાધન કરો. આ અથિર શરીરે ક-રીને પણ સ્થિર એવો જે ધર્મછે તે સાધ્યછે માટે મળયુક્ત અને ક્ષણભંગુર દેહ પામીને પણ તેને સાર્થક કરો. જેમ ચિંતામણી રત્ન દરિદ્રને મળવુ સુલ્લભ નથી તેમ સમકિત પ્રમુખ ગુણની સંપદાએ સંયુક્ત એવું ધર્મરૂપ ચિંતામણી રત્ન પામવું પણ મહા દુર્લભ છે તો તેવા અમૂલ્ય રત્નનો યોગ મળ્યા છતા તમે પ્રમાદને વિષે કાળ વ્યતીત કરોછો તે અત્યંત અયોગ્ય છે.

જેને મરણની સાથે મિત્ર પણું હોય, જેનામાં મરણથી દૂર પલાયન કરવાની શક્તિ હોય અથવા જે જાણતો હોય કે હુંતો મરવાનોજ નથી તે તો એમ ધારે કે હું આગામીક કાળે ધર્મ કરીશ પ-રંતુ જેને મરણ સાથે મિત્રાઇ નથી, જેનામાં મરણથી દૂર પળાયન કરી જવાની શક્તિ નથી અને જે જાણે છે કે હુંતો નિશ્ચય મરવાનોજછું, તે પ્રાણી એમ કેમ વિચારે કે હું આગામિક કાળે ધર્મ કરીશ. તેમ હે ભવ્ય પ્રાણીઓ ! તમારે પણ જે ધર્મ કાર્ય આજ થતું હોય તે કાલ ઉપર રાખવું નહીં. કારણ કે આયુષ્ય ચંચળછે તેનો બીલકુલ ભરૂંસો નથી. જેમ કેશરીસિંહ હરણને તેના યુથમાંથી ગ્રહણ કરીને લઇ જાયછે તેમ કાળ મનુષ્યને આયુષ્યને અંતે સ્વ-જનાદિકના યુથમાંથી એકલો લઈ જાયછે તે સમયે તેને માતા, પિતા, ભાઈ, ભાર્યાદિક કોઈ સહાય થતા નથી. સહુના દેખતાં પ્રાણી એકલો ચાલ્યો જાય છે. આ જીવને જીવિતવ્ય છે તે જળના બિં-દુ સમાન છે. જેમ જળનો બિંદુ થોડો સમય રહી-

ને નાશ પામે છે તેમ જીવિતવ્ય પણ થોડો વખતજ રહે છે. સંપત્તિઓ પાણીના કલ્લોલની જેવી ચંચળ છે અને પુત્ર પુત્રાદિકની ઉપરનો જે સ્નેહ છે તે પણ સ્વપ્ન સમાન છે માટે જે કાંઈ ધર્મ કરણી બને તે કરવી. તેજ આ સંસારમાં સાર છે.

હે ભવ્ય પ્રાણીઓ! ધર્મ કરણી કરતાં શરીરને સહજ કષ્ટ પ્રાપ્ત થાયછે તો તેમને સહન કરી શકતા નથી પરંતુ પૂર્વે આ જીવે નરકને વિષે નારકી પણે ભયંકર દુઃખ ભોગવ્યા છે. એટલુંજ નહીં પણ તે કરતાં અનંત ગુણા દુઃખ જીવે નિગોદને વિષે ભોગવેલાં છે. માટે તેનો વિચાર કરીને ફરીને તેવાં દુઃખ પ્રાપ્ત ન થવા સારૂ સ્વતંત્રપણે ધર્મ સાધન કરતાં જે કાંઈ કષ્ટ સહન કરવું પડે તે કરો. જો સ્વતંત્રપણે વ્રત તપસ્યાદિકનું અણુમાત્ર કષ્ટ સહન કરશો નહીં તો પછી પરભવમાં તિર્યંચ નરકાદિક ગતિને વિષે પરતંત્રપણે અગણીત દુઃખો ભોગવવા પડશે.

આ સંસારમાં જન્મનું દુઃખ, જરાનું દુઃખ, રોગનું દુઃખ, વિયોગનું દુઃખ, શોકનું દુઃખ અને મરણનું દુઃખ એ પ્રમાણે અનેક દુઃખો ભરેલાં છે તે છતાં તેને વિષે આશક્તપણું કેમ ધારણ કરી રહ્યા છો? જ્યાં સુધી ઇંદ્રીઓની હાણી થઈ નથી એટલે પાંચે ઇંદ્રીઓ પૂર્ણ છે, જ્યાં સુધી જરારૂપ રાક્ષસણી પ્રગટ થઇ નથી એટલે વિશેષ પ્રકારે પરિસ્ફુરણા પામી નથી, વળી જ્યાં સુધી રોગરૂપ વિકાર પ્રગટ થયો નથી અને જ્યાં સુધી મૃત્યુ ઉદય પામ્યું નથી

ત્યાં સુધી હે જીવો! તમે ધર્મનું આરાધન કરો. જ્યારે ઇંદ્રીઓ મોળી પડશે, જરા આવી લાગશે, રોગ પ્રગટ થશે, અને મૃત્યુ નજીક આવેલું જણાશે ત્યારે શી રીતે ધર્મનું આરાધન કરશો? જે પ્રાણી આવેલો સમય ઓળખતા નથી, સમયાનુસાર કાર્ય કરી લેતા નથી તે પ્રાણીને પાછળથી પસ્તાવું પડેછે. જેમ ઘરમાં ચારે દિશાએ આગ લાગેછે ત્યારપછી કોઈ ઉદ્યમી જીવ પણ કુવો ખોદીને પાણી કાઢી શકતો નથી કેમકે તે વખત તો તત્કાળ પાણી જોઇએ છીએ તેમ હે ભવ્ય જીવો! જ્યારે કાળ સમીપ આવશે અને મૃત્યુરૂપી અગ્નિ ચારે બાજુએ ફરી વળશે ત્યારે પછી ધર્મનું આરાધન કેવી રીતે કરી શકશો? કાંઈપણ થઈ નહીં શકે. માટે જે થાય તે હાલજ કરી લ્યો.

વળી હે ભવ્ય જીવો! તમે નિરંતર તમારા કુટુંબને મારૂં કુટુંબ, મારૂં કુટુંબ કહ્યા કરોછો પરંતુ એ તમારૂં કુટુંબ ક્યાંથી આવ્યું છે ને ક્યાં જશે? તેમજ તમે પણ ક્યાંથી આવ્યા છો અને ક્યાં જશો? એની પરસ્પર કાંઇપણ ખબર નથી, કાંઈપણ સંબંધ નથી, સાથે આવ્યા નથી, સાથે જવાના નથી. તો પછી તમે કોણ અને કુટુંબ કોણ, તમે કુટુંબના ક્યાંથી અને કુટુંબ તમારૂં ક્યાંથી? કોઈ કોઈનું નથી. માત્ર અજ્ઞાનતાના વશે કરીને તમે મારૂં મારૂં કર્યા કરોછો તો હવે અજ્ઞાનતા દૂર કરી, ઉન્માર્ગને તજી દઈ, ધર્મરૂપ જે ઉત્તમ માર્ગ, જે માર્ગવડે શીવપુર નગરે જઈ શકાય છે તે

માર્ગને ગ્રહણ કરો જેથી તમારા પોતાના આત્માનું સાર્થક થાય અને મનવાંછિત સુખના ભોક્તા થાઓ!

આ પ્રમાણે કેવળી ભગવંતે અપૂર્વ ધર્મદેશના દીધી તેને શ્રવણ કરીને અનેક ભવ્ય પ્રાણીઓ પ્રતિબોધ પામ્યા. કેટલાક જીવોએ પંચ મહાવ્રત અંગીકાર કર્યા, કેટલાકે સમકિત મૂળ બાર વ્રત આદર્યા, કેટલાક સમકિતધારી થયા અને કેટલાક જીવો ભદ્રીકભાવી થયા. ત્યારપછી ઉત્પન્ન થઈ છે પ્રશ્ન કરવાની આકાંક્ષા જેના હૃદયને વિષે એવો ચંપક શ્રેષ્ટી ઉભો થઈ. કેવળી ભગવંતને પંચાંગ પ્રણામ કરી અત્યંત નમ્રપણે પુછવા લાગ્યો—"હે ભગવંત! મેં પૂર્વે શું સુકૃત કર્યું હતું જેથી આટલી સંપત્તિ મને પ્રાપ્ત થઈ? વળી વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીએ શું પાપ કર્યું હતું જેથી ૯૬ કોટી સુવર્ણ દ્રવ્ય સહિત અને બંધુ સહીત તે નાશ પામ્યો? અને કયા કર્મે કરીને હું અજ્ઞાત કુળવાન થયો? તથા આ વૃદ્ધાની સાથે મારે પૂર્વનો શો સંબંધ હતો કે જેથી તેણે વિના કારણ મારૂં પાળણ પોષણ કર્યું? તેમજ એ વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટીની સાથે મારે પૂર્વ ભવ સંબંધી વૈરનું કારણ પણ શું હતું કે જેથી તેણે મારા પ્રાણ હરણ કરવા સારૂ બે વખત પ્રયત્ન કર્યો? હે લોકાલોક પ્રકાશક! આપ મારા આ સંશયોને દૂર કરવાનો અનુગ્રહ કરો." કેવળી ભગવંત બોલ્યા—"હે ચંપક! એ બધું તારા પૂર્વ ભવના સંબંધે કરીનેજ બન્યું છે તેથી તારો પૂર્વ ભવ કહું છું તે સાંભળ."

"સુમેળકાપૂરીની સમિપના તપોવનને વિષે પૂર્વે

કંદમૂળના ભક્ષણ કરનારા ભવદત્ત અને ભવભૂતિ નામના બે તાપસો દુષ્કર તપને તપતા અને પંચાગ્નિ સ્નાન તથા ધુમ્રપાનાદિક કરતા રહેતા હતા. તેમાં ભવદત્ત કુટિલ મનવાળો અને ભવભૂતિ સરલ હતો. તે બંને આયુ પૂર્ણ થયે મૃત્યુ પામીને યક્ષ થયા. ત્યાંથી ચવીને પ્રથમ ભવદત્તનો જીવ અન્યાયપુર નામના નગરને વિષે વંચના મતિ નામે શ્રેષ્ટી થયો અને ભવભૂતિનો જીવ પાટલીપુર નગરને વિષે મહાસેન નામનો ક્ષત્રી, ઘણો દ્રવ્યવાન, પ્રકૃતિએ સરલ અને નમ્ર, તેમજ વિશ્વાસુ સ્વભાવવાળો થયો. તે મહાસેન એકદા સાર સાર દ્રવ્યને ગ્રહણ કરીને તીર્થ યાત્રાને અર્થે નીકળ્યો. ચાલતાં ચાલતાં અનુક્રમે અન્યાયપુરપત્તને પહોચ્યો. ત્યાંથી પોતાનો વિચાર આગળ જવાનો હોવાથી વંચનામતિ શ્રેષ્ટીને ઘરે પાંચ રત્ન સંયુક્ત પોતાની એક વસ્ત્રગ્રંથી અનામત મુકીને આગળ યાત્રાભૂમિ તરફ પ્રયાણ કર્યું.

પાછળ વંચનામતિ શ્રેષ્ટીએ તેની વસ્ત્રગ્રંથી છોડીને જોઇ તો તેમાં લક્ષ લક્ષ મૂલ્યનાં પાંચ રત્નો દીઠાં. દેખીને લોભને વશ થયો એટલે તરતજ તેમાંથી એક રત્ન લઈ કોઈ વ્યવહારીને ઘરે ઘરેણે મુકીને એક લક્ષ દ્રવ્ય લાવ્યો અને તરતજ પોતાને રહેવા માટે એક મોટો આવાસ કરાવ્યો. બાકીનાં ચાર રત્નો ગુપ્તરીતે કોઈ સ્થાનકે મુકી દીધાં. હવે કેટલેક દિવસે યાત્રા સંપૂર્ણ કરીને મહાસેન ક્ષત્રી પાછો વળ્યો તે અનુક્રમે અન્યાયપુર પત્તને આવીને

પોતાની વસ્ત્રગ્રંથી લેવા સારૂ વંચનામતિ શ્રેષ્ઠીને ઘરે ગયો. શેઠની પાસે આવી પ્રણામ કરીને પોતાની વસ્ત્રગ્રંથીની યાચના કરી. શેઠે તેની સામું જોયું અને જાણે કોઈ દિવસ તેને દીઠેલજ નથી એમ જણાવતો બોલ્યો "તું કોણ છે? ક્યારે તું અહીં આવ્યો હતો? હું તો કાંઈ જાણતો નથી. તું કોઈ બીજાની ભ્રાંતીએ અહીં આવ્યો જણાયછે. હું કોઇનું કાંઈપણ થાપણ તરીકે રાખતો નથી તો તારી જેવાનું તો શેનુંજ રાખું? માટે ચાલ્યો જા. અહીં કાંઇ નથી." વણિકને માટે કહ્યુંછે કે—

अपलपति गुह्यदत्तं, प्रत्ययदत्तेच संशयंकुरुते;
क्रय विक्रयेच लुंटंति, तथापिलोके वणिगसाधुः॥१॥

અર્થ—પ્રચ્છન્નપણે આપ્યું હોય તેતો ઓળવેછે અને નિશાની આપે તો સંશય કરેછે કે આપ્યું હશે કે નહીં, વળી લેવામાં ને દેવામાં બંનેમાં લુંટેછે તો પણ આશ્ચર્યછે કે લોકોને વિષે વણિક સારા કહેવાયછે!

मानेनकिंचित्कलयापिकिंचित
मापेन किंचित्तुलयापि किंचित्
किंचित् किंचित समाहरंतः
प्रत्यक्ष चौरावणिजो भवंति ॥२॥

ભાવાર્થ—કાંઇક માને કરીને, કાંઈક કળાએ કરીને કાંઇક માપે કરીને અને કાંઈક તોલે કરીને, એ પ્રમાણે થોડે થોડે સધળી વસ્તુને હરણ કરનારા વણિકો પ્રત્યક્ષ ચોરજ છે.

वणिजां परमान्नोचे वेश्यानां परमोनिधिः ॥
लिंगिनां परमाधारो मृषावाद नमोस्तुते ॥३॥

"વણિકોને તો પરમાન્ન (ક્ષીર) તુલ્ય અને વેશ્યાનો તો પરમ નિધાન તેમજ લીંગી જે વેશ ધારીઓ તેમનો તો પરમ આધાર એવા હે મૃષાવાદ! તને નમસ્કાર થાઓ." ઊપરના શ્લોકોમાં કહ્યા પ્રમાણે વણિક કળાને ફેરવીને તેમજ મૃષાવાદ બોલીને વંચનામતિ શેઠે મહાસેન કુમારની થાપણ ઓળવી જેથી મહાસેન કુમાર ઘણોજ વીલખો થયો અને ફરીયાદ કરવા સારૂ રાજ્યદ્વારે ગયો. જઇને કોઈ પુરૂષ પ્રત્યે પુછયું કે હે ભાઈ! અહીં રાજા કોણ છે? તે બોલ્યો—

હે પ્રવાસી! આ અન્યાયપુર નામે નગર છે, અહીંઆં હાલ નિર્વિચાર નામે રાજા છે. અતિ કનિષ્ટ આચારવાળો શ્રી કરણ નામે અધ્યક્ષ છે. સર્વ લૂંટાક[1]નામે કોટવાળ છે. સર્વગીલ[2]નામે મંત્રી છે. અજ્ઞાનરાશી પ્રધાન છે. જંતુકેતુ[3]નામે વૈદ્ય છે અને તેના ઔષધમાં કુટુંબ કોળાહળ રૂપ રસ છે. શિલાપ્રાતુ[4] પુરોહિત છે. વંચનામતિ[5] નામે શ્રેષ્ટિ છે અને કપટકોશા[6]નામે ગણિકા છે" આ પ્રમાણેનું રાજ્ય સંબંધી વર્ણન સાંભળીને મહાસેન કુમાર વિચારવા લાગ્યો કે જરૂર મારાં રત્નો ગયાં; કેમકે જ્યાં આવુ

૧ સર્વને લુંટનાર. ૨ બધું ગળી જનાર. ૩ પ્રાણીનો વૈરી, કેતુ જેવો. ૪ પથ્થર જેવો. ૫ ઠગવાનીજ બુદ્ધિ વાળો. ૬ કપટનો ભંડાર.

અનિતિવાન રાજ્યમંડળ છે ત્યાં ઈનસાફની આશા ક્યાંથી? અને ઈનસાફ શિવાય મને મારાં રત્નો મળે પણ શી રીતે?

વળી નગરજનો પણ અન્યાય થયાનોજ પોકાર કરે છે તો મારૂ તો કોણ સાંભળશે?

ઘણા વખત સુધી અપશોશ તથા વિચાર કરી નિશ્ચય કર્યો કે "અહીં તો રાજ્યધર્મ નાશ પામેલો છે, પોકાર કરવાથી કે ફરિયાદ કરવાથી કાંઇ મળશે નહીં. બહુ કરવાથી ચિંતાને લીધે પ્રાણનો પણ સંદેહ થઇ પડશે. માટે રાજ્યસભામાં જવું બંધ રાખી કાંઇ યુક્તિ કરૂં." એમ વિચાર કરીને કપટકોશા નામની ગણિકાને ઘરે ગયો અને પોતાના રત્ન સંબંધી બધી હકીકત કહી સંભળાવી. ઉત્પન્ન થઈ છે કૃપા જેને એવી તે ગણિકા બોલી—"હે ભદ્ર! તું દીલગીરી ન કરીશ. તારાં રત્નો હું પાછાં અપાવીશ" આ પ્રમાણે કહીને તે ગણિકા પોતાના ઘરમાંથી સારસાર રત્નોની એક પેટી ભરીને તથા ઉત્તમ ઉત્તમ પટકુળ, અમર, કસ્તુરી, મુક્તાફળ, તથા પ્રવાળાદિકની એક ગ્રંથીકા બાંધીને ચતુર ચતુર દાસીએ પરીવૃત્ત થઈ પેટી તથા ગ્રંથી સાથે લઇને સાંઢડીની ઊપર આરૂઢ થઈ વંચનામતિ શ્રેષ્ટીને ઘરે આવી અને શેઠ પ્રતે બોલી—"હે શ્રેષ્ટિ! વસંતપુર નગરને વિષે મારી બેહેન બહુજ રોગાર્ત્ત અને કંઠગત પ્રાણ થયેલી છે તેને મળવા સારૂ હું અહીંથી જાઊં છું માટે મારા આવતા સુધી આ રત્નોની પેટી અને આ ગ્રંથી હે બંધુ! તમારે ઘરેજ

રાખો. કદાચિત્ મારી બેહેન મરણ પામશે તો હું અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ એટલે તમારે મારૂં આ બધું દ્રવ્ય ધર્મ માર્ગને વિષે વાપરી દેવું.” અતિશય લોભોષ્ટ એવા તે શ્રેષ્ટીએ મોટું ખાજ જાણીને તે પેટી તથા ગ્રંથી અનામત પોતાને ત્યાં રાખવાનું કબુલ કર્યું.

હવે તેવેજ સમયે કરી રાખેલો છે સંકેત જેની સાથે એવો જે મહાસેન કુમાર તે ત્યાં આવ્યો અને શ્રેષ્ટીની પાસે પોતાનાં રત્નો માગ્યાં. શેઠે પણ ગણિકાના બહુ દ્રવ્યના લોભથી તેમજ તેને વિશ્વાસ પાડવાના હેતુથી પોતાનું શુદ્ધપણું બતાવવા સારૂ મહાસેનને કહ્યું-“હે ભાઈ! તારાં રત્નો લે” એમ કહીને ચાર રત્નો જે ગુપ્ત અનામત મુકી રાખેલાં હતાં તે આપ્યાં. એટલે મહાસેને પોતાનું પાંચમું રત્ન માગ્યું. શેઠે તરતજ પોતાના પુત્રને બોલાવીને કહ્યું કે “હે પુત્ર! ધનાવહ શ્રેષ્ટીને ઘરે મેં આ ક્ષત્રીપુત્રનું પાંચમું રત્ન મુકેલું છે તેથી તું તારૂં ઘરેણું મુકીને તે લઈ આવ.” શ્રેષ્ટીપુત્રે તરતજ તે પ્રમાણે કર્યું અને રત્ન લાવીને મહાસેન કુમારને આપ્યું.

એટલામાં પૂર્વ સાંકેતીક પુરૂષ દુરથી એકદમ દોડતો દોડતો શ્વાસે કરીને આકુળ વ્યાકુળ થયેલો આવ્યો અને સહસાત્કારે ગણીકાને વધાવીને બોલ્યો-“હે સ્વામીનિ! તમારી બેહેનનો અંત સમયના વ્યાધિમાંથી પણ બચાવ થયો છે અને રોગ રહિત શરિર થઇ ગયું છે. માટે તમારે આવવાની

બિલકુલ જરૂર નથી એમ કહેવા સારૂ તમારી બે-
હેને મને મોકલ્યો છે. શેવકપુરૂષનાં આવાં વચનો
સાંભળી તરતજ તેણે જવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો.
અને પોતાના રત્નાદિકની પેટી અને ગ્રંથી પોતાને
ઘરે મોકલાવી દીધી. પછી પોતે હર્ષ પામી થકી
નૃત્ય કરવા લાગી એટલે મહાસેનકુમાર પણ નાચ-
વા લાગ્યો તેમજ વંચનામતિ શ્રેષ્ટી પણ નાચવા લા-
ગ્યો. આવો આશ્ચર્યકારક ખેલ જોઇને કોઈ પુરૂષે
પ્રથમ ગણિકાને પુછ્યુ કે તમે કેમ નાચોછો? તેણે
કહ્યું કે "મારી બેહેન જીવી તેના હર્ષથી નાચું છું."
પછી મહાસેનને પુછ્યું એટલે તેણે કહ્યું કે "મારાં
રત્નો મળ્યાં તેથી નાચુ છુ" ત્યારપછી વંચનામતિ
શ્રેષ્ટીને પુછ્યું કે "તમે આ ગણિકાની પાસે કેમ ના-
ચોછો" શેઠ બોલ્યા કે "મેં આખા જગતને ઠગ્યું
છે પરંતુ આજ સુધી મને કોઇએ ઠગ્યો નહોતો તે
સાંપ્રત આ ગણિકાએ મને ઠગ્યોછે તેથી હું પણ નાચુંછું."

હવે મહાસેન તથા ગણિકાના ગયા પછી શેઠ
અત્યંત ખેદ પામીને વિચારવા લાગ્યો કે "મહાસે-
નનાં રત્નો ઓળવ્યાં હતાં તે પણ ગયાં, એક ર-
ત્નની ઉપર દ્રવ્ય લઇને આ ઘર બંધાવ્યું હતું તે
પણ ગયું અને વેશ્યા પણ પોતાનાં રત્નોની પેટી
વિગેરે પાછું લઇ ગઈ. મારૂં સર્વસ્વ નાશ પામ્યું.
એટલુંજ નહીં પણ લોકોમાં પણ મારી હાંસી થઈ
કે વંચનામતિ શ્રેષ્ટીને ગણિકાએ ઠગ્યો; માટે હવે
મારે અહીં રહીને શું કરવું!" આ પ્રમાણે વિચા-
રમાં પડી બહુજ દુ:ખી થયો. લોકોએ પણ બહુ-

જ હાંસી કરવા માંડી તેથી તેણે દુઃખ ગર્ભીત વૈરાગ્ય વડે તાપસપણું અંગીકાર કર્યું.

અહીં મહાસેન કુમાર અન્યાય પુરપત્તનથી નીકળીને પ્રયાણ કરતાં કરતાં અનુક્રમે પોતાને નગરે પહોચ્યો અને પાંચ રત્નના પ્રસાદે કરીને સુખી થયો. અન્યદા તે દેશને વિષે બારવર્ષી દુકાળ પડ્યો. ક્ષુધાવડે ઘણા મનુષ્યો મરણ પામવા લાગ્યા. કેટલાએક દેશાંતરને વિષે ચાલ્યા ગયા. કેટલાએક લોકો અનાજને નિમિત્તે પોતાના પુત્રાદિકને પણ વેચવા લાગ્યા. અનેક સ્થાનકોએ રંકજનોનાં મૃત કલેવર પડેલાં દેખાવા લાગ્યાં. એ સમયે ઉત્પન્ન થઇ છે અનુકંપા જેના હૃદયમાં એવા મહાસેન કુમારે દાન દેવાને માટે દાનશાળા માંડી અને ત્યાં દીન, અનાથ તથા રંકને ભોજન કરાવવું શરૂ કર્યું. ગ્લાન (વ્યાધિગ્રસ્ત) હોય તેમની ચિકિત્સા કરાવવા માંડી અને આખા દેશમાં ચારે દિશાએ ભોજન પટહ વજડાવવા માંડ્યો. જેઓ પૂર્વે બહુ ધનવાન હતા પણ હાલ ક્ષીણ થઈ ગયેલા તેમને પ્રછન્ન પણે ધાન્યાદિક મોકલાવીને આધાર આપ્યો. આ પ્રમાણે દાન ધર્મનો પ્રસાર કરેછે તેવા સમયમાં એક કોઈક નિરાધાર સ્ત્રી જેના શરીરની ઉપર સર્વાંગે ક્ષુધાવડે કરીને સોજા થઇ ગયેલા છે એવી તે સત્રાગાર (દાનશાળા) ને વિષે આવી. ત્યાં મન ઈચ્છીત ભોજન કરવા લાગી પરંતુ જઠરાગ્નિના અત્યંત નિર્બળ પણાથી તેને પાચન થયું નહીં જેથી ઉલટી અત્યંત ગ્લાન થઈ ગઈ. તે દેખીને ઉત્પન્ન થયો છે કરૂણારસ

જેને, એવો મહાસેનકુમાર તે સ્ત્રીને પોતાને ઘરે લાવ્યો અને નિપૂણ વૈદ્યની પાસે તેનું ઔષધ કરાવ્યું જેથી સ્વલ્પકાળમાં તે નિરામય શરીરવાળી થઇ એટલે મહાસેનકુમારે તેને પોતાના ઘરને વિષે જનની સ્થાને સ્થાપન કરી. મહાસેનકુમારની સ્ત્રી ગુણસુંદરી નામે હતી તે પણ નિરંતર અનુકંપા દાન આપીને પછી પોતે ભોજન કરતી એટલુંજ નહીં પણ દીન અને અનાથજનોને સ્વહસ્તે ભોજન પીરસતી અને તેઓને સંતોષ પમાડતી.

હે ચંપક! મહાસેનનો જીવ અનુકંપા દાનના પ્રભાવથી તું ચંપક નામનો વ્યવહારી થયો, ગુણસુંદરી મરણ પામીને તિલોત્તમા થઇ, તેં વૃદ્ધ સ્ત્રીને દાનશાળામાંથી ઘરે લાવીને પાળી હતી અને માતા સ્થાનકે રાખી હતી તે મરણ પામીને આ સ્થવીરા તારૂં જન્મથી પાળણ પોષણ કરનારી થઇ અને પૂર્વના સ્નેહબંધનથીજ તેને તારા ઉપર શૈશવપણાથી રાગ ઉત્પન્ન થયો. વંચનામતિ શ્રેષ્ટી તાપસના વ્રતનું આરાધન કરીને વૃદ્ધદત્ત શ્રેષ્ટી થયો અને પૂર્વ ભવમાં તારાં પાંચ રત્નો અપહરણ કરવાની બુદ્ધિથી આ ભવમાં ૯૬ ક્રોડ દ્રવ્ય તને અર્પણ કર્યું. હે ચંપકશ્રેષ્ટી! આ પ્રમાણે પૂર્વભવનાં કર્મો તને ઉદયમાં આવ્યાં. પૂર્વે અનંતા તીર્થંકરો કહી ગયા છે કે—

वह मारण अब्भक्खाण, दाण परधणविलोवणाइण;
सव्व जहन्नो उदउ, दसगुणीउ कस्स कयाणं ॥

"વધ, મારણ, અભ્યાખાન (ખોટું કલંક), દાન,

અને પર દ્રવ્ય ઓળવવું ઈત્યાદિક કર્મનો સર્વથી જઘન્યમાં જઘન્ય ઉદય થાય તોપણ કરેલા કર્મથી દસ ગુણો તો થાય."

હે ચંપક! તેં પૂર્વ ભવે વંચનામતિનો પરાભવ કર્યો હતો તેથી તારી સાથે આ ભવમાં વૈરનું બંધન થયું અને તેણે તને પરાભવ કરવા પ્રયત્ન કર્યો. મહાસેનના ભવમાં તેં કુળનો મદ કર્યો હતો તેથી તું આ ભવમાં કાંપીલ્યપુર નગરમાં ત્રિવિક્રમ શેઠને ઘરે દાસીના પુત્રપણે અવતર્યો.

આ પ્રમાણે પોતાના પૂર્વ ભવને સાંભળીને ચંપક શ્રેષ્ઠીએ તત્કાળ પોતાની ભાર્યા સહીત દિક્ષા ગ્રહણ કરી અને સમ્યકપ્રકારે ચારિત્ર ધર્મનું આરાધન કરીને સ્વર્ગે ગયો ત્યાંથી ચવીને શ્રી મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે અવતરી મનુષ્યપણું પામી યોગ્ય સમયે દિક્ષા લઈ કેવળ જ્ઞાન પામીને મોક્ષે જશે.

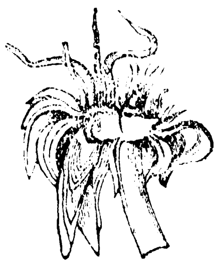
श्रीमत्तपागणेशश्री सोमसुंदर सद्गुरोः ।
जिनकीर्त्ति सूरिनामा शिष्यश्चक्रेकथामिमां ॥१॥

"શ્રીમત્ તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી સોમસુંદર સૂરિશ્વરના જિન કીર્તિસૂરિનામા શિષ્યે આ કથા રચી છે"

ઇતિ અત્યંત મનોભિષ્ટ ફળદાયક અનુકંપા દાનોપરિ શ્રી ચંપકશ્રેષ્ટી કથા સંપૂર્ણ.

હે ભવ્ય પ્રાણીઓ! અનુકંપાદાન ઉપર કહેલી ચંપકશ્રેષ્ટીની કથાનું શ્રવણ કરીને નિરંતર યથાશક્તિએ દીન, અનાથ, નિર્બળ, રોગી તેમજ નિરાધાર એવા મનુષ્યોની ઉપર કરૂણા લાવીને દાન દેવાનું લક્ષ રાખવું. દ્રવ્ય પામ્યાનું સાર્થક એજ છે કે પામેલા દ્રવ્યનો પરોપકારાદિક આ ભવ અને પરભવને વિષે શ્રેયસ્કર કાર્યોમાં સદુપયોગ કરવો. જે પ્રાણીનું આ ભવને વિષે દાન દેવાપર લક્ષ હોયછે અને નિરંતર અભયદાન, સુપાત્રદાન તેમજ અનુકંપાદાન દીધા કરેછે તે કોઈ ભવને વિષે દુઃખ કે દારિદ્રને તો પામતોજ નથી. અભયદાન અને સુપાત્રદાનથી તો યાવત્ મોક્ષ સુખની પ્રાપ્તિ થાયછે માટે એવો અત્યુત્તમ જે દાન ધર્મ જે ધર્મને ભગવંતે ચાર પ્રકારના ધર્મના પ્રારંભમાંજ ઉપદેશદ્વારાએ પ્રગટ કરેલો છે તેનું મોક્ષાભિલાષી અને આત્મહિત વાંછક પ્રાણીએ અવશ્ય આચરણ કરવું, જેથી ઉત્તરોત્તર સુખની પરંપરાને પામી યાવત્મોક્ષ સુખના અધિકારી થાઓ! તથાસ્તુ.

ઉપયોગી સૂચના.

"શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ"

જૈન વર્ગમાં બહોળો ફેલાવો પામેલું માસીક ચોપાનીયું. આ ચોપાનીયું શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા – ભાવનગર, તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલું છે. અને તેમાં જૈનબધુંઓને સમજવા લાયક અનેક પ્રકારના ધર્મ સબંધી વિષયો દાખલ કરવામાં આવે છે; જેનું ઉપયોગી પણું વાંચવા માત્રથી સહુજ સમજી શકાય તેમ છે. કિંમત માત્ર રૂ ૧) બાર માસને માટે રાખેલો છે. પરદેશ વાળાને પોસ્ટેજના ત્રણ આના વધારે લાગે છે. આશા છે કે સર્વે જૈનબધુંઓ ગ્રાહક થઈને આશ્રય આપશે. વધારો સઘળો જ્ઞાન ખાતામાં જ વાપરવામાં આવે છે.

જૈન ધર્મની ચોપડીઓ.

અધ્યાપિ પર્યંત છપાયેલી તમામ પ્રકારની ધર્મ સબંધી બુકો અમારી સભાની ઓફીસમાંથી વ્યાજબી કિંમતે મળી શકે છે. જેને જોઈએ તેણે ખુશીથી મંગાવવી.